

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**Факультет здоров'я людини
кафедра психології та соціології**

Слободян М.В.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ПОДОЛАННЯ**

2024

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет Здоров'я людини
Кафедра Психології та соціології

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

рівень вищої освіти другий (магістерський)
спеціальність 053 Психологія. Освітня програма «Психологія»

на тему «ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ ТА
ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ»

Виконала: здобувачка вищої освіти
групи ПС-232 зм

Слободян М.В.

Керівник: д. психол. н., проф

Бохонкова Ю.О.

Рецензент: д. психол. н., проф., професор кафедри
психології Херсонського державного університету

Попович І. С.

Завідувачка кафедри:

д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю. О.

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет здоров'я людини

Кафедра Психології та соціології

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

спеціальність 053 Психологія. Освітня програма «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувачка кафедри психології
та соціології д. психол. н.,
проф. Бохонкова Ю. О.

«21» вересня 2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Слободян Маргариті Володимирівні

1. Тема роботи: «Гендерні особливості подружніх конфліктів та шляхи їх подолання».

Керівник роботи: Бохонкова Ю.О., д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля, затверджений наказом по університету від 21.09.2024 р. № 37/15.17.

2. Строк подання здобувачем роботи: 04.12.2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: *обсяг роботи – 83 сторінок (1,5 інтервал, 14 шрифт з дотриманням відповідного формату), список використаної літератури оформлюється згідно з бібліографічними нормами.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): *дослідити та проаналізувати поняття подружніх конфліктів в психології; дослідити особливості конфліктної поведінки в подружніх конфліктах; проаналізувати гендерні відмінності поведінки в сімейних взаєминах; провести аналіз теоретичних засад дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах; провести емпіричне дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах; розробити та апробувати програму подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей; перевірити ефективність впровадження програми подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей.*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслеників): *6 таблиць, 33 рисунки, форм. 5.*

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Бохонкова Ю. О. – д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	30.10.2024 р.	05.11.2024 р.
2.	Бохонкова Ю. О. – д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	06.11.2024 р.	19.11.2024 р.
3.	Бохонкова Ю. О. – д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля	20.11.2024 р.	04.12.2024 р.

7. Дата видачі завдання: 21 вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів	Примітка
1	Визначення проблеми дослідження та розроблення плану кваліфікаційної роботи.	23.10.2024 р. – 29.10.2024 р.	
2	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження.	30.10.2024 р. – 05.11.2024 р.	
3	Обробка, графічне оформлення та психологічний аналіз результатів констатувального експерименту	06.11.2024 р. – 19.11.2024 р.	
4	Апробація та опис програми психологічного тренінгу.	20.11.2024 р. – 24.11.2024 р.	
5	Обробка, графічне оформлення та психологічний аналіз результатів формульовального експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики	25.11.2024 р. – 04.12.2024 р.	
6	Представлення роботи на зовнішню рецензію	05.12.2024 р. – 06.12.2024 р.	
8	Перевірка роботи на академічний плагіат	07.12.2024 р. – 09.12.2024 р.	
9	Захист роботи	11-15.12.2024 р.	

Здобувачка вищої освіти:

Слободян М.В.

Керівник роботи:

д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю. О.

РЕФЕРАТ

Текст – 83 с., рис. – 33, табл. – 6, літератури – 82 дж., додатків – 4,
форм. – 5.

В кваліфікаційній роботі представлено теоретично-методологічні основи вивчення проблеми гендерних особливостей подружніх конфліктів та шляхи їх подолання.

Розглянуто поняття подружніх конфліктів в психології. Виявлено та проведено аналіз особливостей конфліктної поведінки в подружніх конфліктах. Охарактеризовано гендерні відмінності поведінки в сімейних взаєминах.

Проведено констатувальний експеримент і виявлено гендерні особливості поведінки в подружніх конфліктах.

На основі результатів констатувального експерименту розроблено й апробовано психокорекційну програму подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей.

Оцінено ефективність корекційних заходів за допомогою t-критерію Ст'юдента.

Ключові слова: СІМЕЙНІ ВЗАЄМИНИ, КОНФЛІКТ, ПОДРУЖНІЙ КОНФЛІКТ, ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ, ТИПИ ПОВЕДІНКИ, ОСОБИСТІСТЬ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ, СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ

ABSTRACT

Slobodian M.V. – Gender specifics of marital conflicts and ways to overcome them Qualification work - Kyiv, 2024.

The qualification work presents the theoretical and methodological foundations of the study of the problem of gender characteristics of marital conflicts and ways to overcome them.

The concept of marital conflicts in psychology is considered. The features of conflict behavior in marital conflicts are identified and analyzed. Gender differences in behavior in family relationships are characterized.

An ascertaining experiment was conducted and gender characteristics of behavior in marital conflicts were identified.

Based on the results of the ascertaining experiment, a psychocorrectional program for overcoming marital conflicts, taking into account gender characteristics, was developed and tested.

The effectiveness of corrective measures was assessed using the Student's t-test.

Keywords: FAMILY RELATIONSHIPS, CONFLICT, MARITAL CONFLICT, GENDER FEATURES, TYPES OF BEHAVIOR, PERSONALITY, PSYCHOLOGICAL TRAINING, BEHAVIOR STRATEGIE

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вивчення подружніх конфліктів.....	11
1.1 Поняття подружніх конфліктів в психології.....	11
1.2 Особливості конфліктної поведінки в подружніх конфліктах.....	15
1.3 Гендерні відмінності поведінки в сімейних взаєминах.....	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	31
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах.....	33
2.1. Теоретичні засади дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах.....	33
2.2. Організація та методи емпіричного дослідження.....	35
2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах.....	37
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	55
РОЗДІЛ 3 Психокорекційна програма подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей.....	56
3.1. Методологія проведення програми подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей.....	56
3.2. Опис програми подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей.....	61
3.3. Аналіз результатів формувального етапу експерименту.....	73
3.4. Перевірка ефективності впровадження програми подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей.....	78
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	85
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	91
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна соціальна стратегія спрямована на досягнення гендерної рівноваги, забезпечення гендерної справедливості та демократії, що передбачає однаковий розвиток як жінок, так і чоловіків. Сьогодні питання прав та соціального статусу жінок не обмежується лише юридичними аспектами; основною проблемою є панування гендерних стереотипів, які визначають напрямки розвитку гендерних відносин і їх реальні прояви в суспільстві. Гендерна проблема має глобальний характер, що підтверджується появою феміністичного руху, емансипацією жінок та ухваленням низки міжнародних документів, присвячених питанням гендерних відносин.

У сфері гендерних взаємодій, як і в інших областях, виникають конфлікти, які представляють собою зіткнення різних інтересів, цілей, думок, позицій, або поглядів між двома чи більше особами. Кожен конфлікт має свою основу, що включає суперечливі позиції сторін з певних питань, протилежні цілі або способи їх досягнення тощо.

У практиці психолога часто виникають питання, вирішення яких ускладнене без розуміння гендерних аспектів. Багато з цих проблем мають корені в недоліках гендерної соціалізації, політики та можливостей у сучасному українському суспільстві. Психологія гендерного розвитку охоплює аналіз теоретичних підходів та досліджень, що стосуються освоєння статевих ролей, їх прояву як в сім'ї так і в суспільстві. Головною темою є вивчення питань, пов'язаних із гендерною ідентичністю, соціалізації, формуванню гендерних стереотипів, а також розрізненню гендерних відмінностей. Важливими є також соціальні та етнокультурні виміри гендерного розвитку. Гендерні проблеми включені в такі науки, як соціальна психологія, сімейна психологія, сексологія та політична психологія.

Аналіз наукових джерел з вивчення проблеми виявив, що суттєвий внесок у розуміння причин появи та урегулювання конфліктів зробили такі

дослідники, як А. С. Андросова, С. М. Бужинська, О. М. Курдибаха, Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель, І. І. Русинка та інші. Однак питання гендерних аспектів у поведінці під час сімейних конфліктів залишається недостатньо вивченим і потребує подальшого глибокого дослідження.

Об'єктом дослідження є подружній конфлікт як психологічний феномен.

Предметом дослідження є гендерні особливості подружніх конфліктів та шляхи їх подолання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити гендерні особливості подружніх конфліктів та визначити шляхи їх подолання.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати поняття подружніх конфліктів в психології.
2. Дослідити гендерні відмінності в поведінці сімейних стосунків.
3. Підібрати методики та провести наукове дослідження, спрямоване на виявлення відмінностей у поведінці чоловіків і жінок в подружніх конфліктах.
4. Розробити й апробувати програму соціально-психологічного тренінгу з вирішення подружніх конфліктів з урахуванням гендерної поведінки.
5. Оцінити ефективність корекційних заходів за допомогою t-критерію Ст'юдента.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становили проблеми гендерних подружніх конфліктів та шляхи їх подолання які є актуальним напрямом дослідження в сучасній психології. Вони привернули увагу багатьох вітчизняних науковців таких, як Н. В. Батрин, С. М. Бортнік, С. М. Бужинська, О. М. Васильченко, І. В. Ващенко, Т. В. Зозуль, А. В. Кравченко, Т. О. Кругла, М. М. Павлюк, Т. В. Пелехата, Н. В. Родіна, І. В. Сингаївська, Л. І. Скібіцька, М. Г. Ткалич, Т. А. Ткачук, В. В. Турбан, Р. П. Федоренко тощо.

Методи дослідження:

- *теоретичні:* аналіз наукової, навчально - методичної літератури та доповнень з проблеми пов'язані з відмінностями в поведінці чоловіків та жінок

під час сімейних конфліктів; упорядкування та узагальнення (визначити сутність змісту поняття конфлікт, гендерний конфлікт, сімейний конфлікт);

- *емпіричні*: опитування (прямі та непрямі, анкетування);
- *математичний аналіз даних*: із подальшим глибоким аналізом, інтерпретацією та формулюванням висновків.

Наукова новизна дослідження зосереджена на тому, що:

- *розкрито* еволюцію гендерних ролей у подружніх стосунках, вплив культурних, економічних та соціальних факторів на формування гендерних стереотипів у сім'ї;
- *обгрунтовано* психологічні умови, що запобігають гендерно-специфічній поведінці в сімейних конфліктах;
- *визначено* конкретні характеристики гендерних ролей у подружніх стосунках, специфічні проблеми та наслідки нерівного розподілу побутових обов'язків.

Теоретичне значення дослідження полягає в його теоретичному обґрунтуванні механізмів взаємодії між статями, виявленні причин та наслідків конфліктних ситуацій, а також у розробці рекомендацій для ефективного вирішення конфліктів з урахуванням гендерних нюансів, що може сприяти покращенню якості партнерських відносин та гармонізації сімейної атмосфери.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані в ході дослідження знання дозволяють поглибити розуміння причин конфліктів, розробити ефективні стратегії подолання конфліктів, поліпшити комунікацію в парі, зменшити рівень розлучень та зміцнити суспільні уявлення про гендерні ролі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Поняття подружніх конфліктів в психології

На сучасному етапі розвитку України конфлікти не лише займають значне місце, але й відчутно впливають на еволюцію сімейних та суспільних відносин загалом. Це дозволяє стверджувати, що стан сім'ї є визначальним для майбутнього українського суспільства.

Конфлікт – це явище, яке характеризується протистоянням двох сторін, що виявляється в їхній активності, спрямованій на подолання суперечностей. У подружніх конфліктах учасники часто не виступають як усвідомлені противники, а є жертвами своїх несвідомих особистісних особливостей і спотвореного сприйняття ситуації та самих себе [46]. Подружні конфлікти як правило виникають через прагнення задовольнити власні потреби або створити умови власні потреби або створити умови для їх задоволення, не враховуючи інтересів партнера. Причини можуть бути різними: від різних поглядів на подружнє життя та нереалізованих очікувань до грубості, зневажливого ставлення, подружньої невірності та фінансових труднощів [31]. Конфлікти зазвичай мають комплексний характер, включаючи як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, такі як особистісні особливості подружжя. Важливість конфліктів в родині визначається здатністю її членів керувати собою, йти на компроміс і поступатися. Сім'я є одним із найважливіших інструментів соціалізації особистості, передачі культурних, етнічних і моральних цінностей з покоління в покоління [34].

Останнім часом із зростанням загального рівня конфліктності в сучасному суспільстві значно зріс науковий інтерес до проблематики подружніх конфліктів. Найпопулярнішими в цій галузі є праці вчених С.

Бужинської [9], І. Ващенко [16], Т. Зозуль [25], А. Кравченко [34], Т. Кругла [35] та іншим.

Подружні конфлікти є досить поширеним явищем. Це цілком зрозуміло, оскільки саме в родині люди перебувають у найбільш тісних контактах. Кожен член родини прагне жити відповідно до своїх уявлень і поглядів, і не завжди вдається узгодити їх із звичками та переконаннями інших [35]. У результаті виникає подружній конфлікт зі своєю власною динамікою, тригерами та характеристиками, які можна вирішити. Давайте дослідимо різні способи розуміння подружнього конфлікту.

С. М. Бужинська визначає подружні конфлікти як протистояння, що виникає через зіткнення протилежних мотивів і поглядів [63]. Т. О. Кругла вважає, що конфлікт у сім'ї виникає, коли обидва учасники намагаються заволодіти одним і тим самим об'єктом або зайняти одне й те саме місце або виняткове положення, виконувати несумісні ролі, або досягати різноспрямованих цілей [35].

Т. В. Зозуль визначає подружні конфлікти як протиріччя, що виникають серед членів родини у зв'язку з питаннями життєдіяльності сім'ї, задоволенням різноманітних потреб її учасників, а також відповідністю рольової поведінки їхнім очікуванням [25].

С. М. Бужинська зазначає, що подружні конфлікти мають свої властивості:

- 1) унікальний предмет конфлікту, обумовлений специфікою сімейних відносин;
- 2) різноманітність причин виникнення;
- 3) відмінності у динаміці та формах прояву конфліктів;
- 4) тяжкі соціальні наслідки, зокрема розлучення та психологічні травми для дітей [9].

Побутові конфлікти часто виникають через бажання подружжя задовольнити потреби або ж створити ситуацію, коли інтереси другого з подружжя не враховуються. Конфлікт зазвичай зумовлений комплексом

причин. Т. В. Зозуль вказує, що найтипівішими причинами подружніх конфліктів можуть бути такі фактори [25]:

- необхідність лідерства партнерів та розподіл відповідальності по дому;
- боротьба за бюджетний контроль;
- авторитарні, жорсткі сімейні відносини;
- складні матеріальні проблеми, які важко вирішити;
- родичі заважають подружнім стосункам;
- суперечність інтересів і бажань, обмеження у можливостях задоволення потреб окремого члена сім'ї;
- психосексуальна та сексуальна несумісність між подружжям;
- незадоволеність потреби у визнанні свого Я;
- неповага до гідності партнера;
- нестача теплих позитивних емоцій, ласки, ніжності, взаєморозуміння турботи та уваги;
- надмірна залежність від одного партнера для самовдоволення (споживання алкогольних напоїв, вживання психоактивних речовин тощо);
- невгамовна потреба у взаємопідтримці та розумінні в питаннях управління домашнього господарства та виховання дітей;
- розбіжності у проведенні дозвілля та захопленнях [25].

Т.О. Кругла виокремлює сім ключових факторів, які призводять до конфліктів у сім'ї:

- 1) порушення шлюбних обіцянок, що проявляється у зрадах та ревнощах.;
- 2) природна несумісність організмів;
- 3) проблеми у спілкуванні з оточенням в одного з партнерів, включаючи родичів, знайомих і друзів;
- 4) несумісність інтересів та потреб;
- 5) відмінність педагогічних підходів щодо виховання дитини;

6) особистісні недоліки або негативні якості у одного або обох партнерів;

7) Труднощі у взаєморозумінні між батьками та дітьми [35].

Українські науковці І.В.Ващенко та Л.В.Кондрацька вказували на такі фактори, що призводять до виникнення подружніх конфліктів:

- фобія втрати дитини без батьків;
- важкі матеріально-побутові умови (холодність у стосунках, недостатня емоційна підтримка);
- нестійка особистість, конфліктність, агресивність;
- різниця у ставленні у стосунках між чоловіком і дружиною, виховання дітей, батьків чи родичів;
- обмеження свободи, діяльності, обмеження особистого простору, надмірний контроль сім'ї;
- аномальна або кримінальна поведінка членів родини (алкоголь, наркотики, ув'язнення);
- авторитарне родичне втручання у подружніх стосунках;
- відсутність сексуальної гармонії між партнерами в шлюбі [18].

Таким чином, причини конфлікту, які виділяють різні дослідники, дуже типові і умовно їх причини цього явища можна розділити на внутрішні (психологічні) та зовнішні (соціальні).

Основними психологічними причинами конфлікту є:

- емоційні чинники (якщо не задовольняються потреби в емоційному благополуччі);
- нестача психологічної підтримки в шлюбі;
- відмінності у духовних та моральних цінностях;
- протилежність темпераменту;
- недовіра яка може призвести до ревностей;
- визначення лідера у стосунках;
- психосексуальна несумісність у подружніх стосунках та інше [9].

До соціальних факторів шлюбу належать:

- фінансові труднощі;
- житлові проблеми;
- неможливість задовольнити всі потреби;
- вплив соціального середовища, підтримка від молодшої родини;
- виховання підростаючого покоління, особливо в разі різних підходів;
- дисфункціональна або неналежний спосіб поведінки в сім'ї;
- навички саморегуляції та доступ до особистих ресурсів;
- вплив втоми як причини хаотичної поведінки [9].

На підставі представлених даних можна стверджувати, що: бажання задовольнити потреби інших або бажання створити умови для дітей без урахування потреб дітей призводить до конфліктності у шлюбі.

Причини цих конфліктів можна розділити на психологічні та соціальні фактори. До психологічних можна віднести: непідготовленість до шлюбу; різницю в темпераменті; боротьбу за лідерство в родині; психосексуальну несумісність у парі. До соціальних причин можна віднести: економічні труднощі; проблеми з житлом; соціальне середовище; аномальну поведінку одного з членів родини.

1.2. Особливості конфліктної поведінки в подружніх конфліктах

Поняття сім'я представляє собою складну систему соціального контакту між чоловіком і дружиною, їхніми дітьми, родичами та близьким оточенням. Багато вчених визначають сім'ю як первинну соціальну групу, що базується родинними зв'язками з батьками, спільним способом життя та спільною моральною відповідальністю [11].

Сьогодні сім'ю часто вважають інститутом суспільства. Ця ідея характеризується послідовним набором формальних і неформальних принципів, установок, правил і норм, які використовуються суспільством для регулювання та контролю діяльності людей у важливих сферах життя [25].

Сім'я як соціальний інститут відіграє ключову роль у соціалізації своїх членів, особливо дітей, що називається первинною соціалізацією. Психологи зазвичай розглядають сім'ю як малу соціальну групу, де відбувається тісна взаємодія між членами, які мають спільні цілі та інтереси [19].

Конфлікти – це частина життя людини, особливо в сімейних стосунках. Вони можуть виникати між чоловіком, дружиною та дітьми, а також між подружжям і іншими членами родини. Конфлікти такі можуть мати як позитивні наслідки, так і негативні: з одного боку, вони можуть руйнувати сім'ю і стосунки, з іншого боку, сприяти особистісному зростанню, зміцненню сім'ї та розвитку взаємин [16]. У будь-якому випадку, конфлікти потребують уваги та навичок для їх управління та вирішення. Для ефективного вирішення конфліктів важливо розуміти причини їх виникнення та механізми розвитку. У психології конфлікти вивчаються в трьох формах:

- внутрішній конфлікт, який виникає через протистояння різних поглядів, інтересів або потреб однієї людини [16];
 - суперечка між людьми або групами, коли особи або групи осіб мають несумісні цілі чи цінності або змагаються за досягнення однієї і тієї ж мети, яку може досягти лише одна сторона [60];
 - груповий конфлікт, що виникає між соціальними групами з несумісними цілями, які заважають одна одній на шляху до їх досягнення [59];
- подружній конфлікт зазвичай проявляється як міжособистісний конфлікт, здебільшого маючи негативний характер і часто спричиняючи сімейну дезадаптацію [59].

Подружній конфлікт – це напружені стосунки в родині між членами сім'ї через суперечливі мотиви та думки. Цей тип конфлікту відіграє значну роль у профілактиці та ефективному вирішенні конфліктних ситуацій [13].

1. Перш за все, подружні конфлікти мають особливу суб'єктивність і відрізняються специфікою сімейних відносин. Основною характеристикою цих відносин є те, що вони поєднують людські відносини (кохання, кровні зв'язки) з правовими та моральними обов'язками, що впливають із виконання

сімейних функцій. До таких функцій належать: біологічна, виховна, соціально-економічна, рекреативна (підтримка здоров'я, взаємодопомога, організація відпочинку та дозвілля), комунікативна та регулятивна [48].

2. Подружні конфлікти мають різноманітні причини, серед яких найважливішими є:

- обмеження свободи пересування, діяльності та свобода самовираження в родині;
- незвичайна поведінка одного або кількох членів сім'ї (наприклад, алкоголізм, наркоманія);
- протилежність інтересів і бажань, суб'єктивне відчуття незадоволеності своїми потребами в сімейному контексті;
- авторитарні, жорсткі сімейні відносини;
- серйозні матеріальні проблеми;
- самодержавне втручання родичів у шлюбні стосунки;
- статева дисгармонія між подружніми партнерами тощо [2].

При аналізі причин подружніх конфліктів необхідно враховувати соціальні фактори мікро- та макросередовища. Мікросередовище включає такі фактори, як погіршення економічних умов сім'ї, нестача часу однієї чи обох робочих груп, проблеми з працевлаштуванням подружжя чи решти членів родини, довготривала відсутність власного житла та неможливість переїзду. Діти в дитячих садках тощо [13].

3. Особливість подружнього конфлікту відображається в його динаміці та формі. Динамічний процес подружнього конфлікту включає класичні етапи: виникнення появи суперечок, визнання, відкрита конфронтація, розвиток конфронтації, подолання розбіжностей, емоційна складова. Проте подружні конфлікти характеризуються високим рівнем емоційності, швидкістю проходження кожного етапу, формою протистояння (догани, руйнування відносин, сварки, втрата довіри, комунікативні бар'єри тощо) та методами подолання цих конфліктів (примирення, згоди), через взаємні. Вирішувати відносини шляхом компромісу, розлучення тощо) [47].

4. Важливою характеристикою сімейного конфлікту є його потенційно важкі соціальні проблеми. Вони часто закінчуються трагічно або спричиняють різні захворювання членів родини. Найбільше від сімейних негараздів потерпають діти [56].

Таблиця 1.1

Класифікація сімейних конфліктів [56]

№	Підвалини класифікації	Тип конфлікту	Основні причини
1.	Суб'єкти конфлікту	Конфлікти подружжя	Весь ряд мотивів, що породжують сімейні суперечки
		Конфлікти між батьками і дітьми	Наслідки методів виховання дітей; жорсткість взаємин у сім'ї; кризи в розвитку дітей; стереотипи щодо батьківських відносин з дітьми; особистісні аспекти, включаючи внутрішні протиріччя та нахил до конфліктів.
		Конфлікт родичів	Втручання родичів із використанням авторитарного підходу; жорстка позиція щодо сімейних відносин та родинних структур; прояви ревності та/або заздрощів; особисті аспекти.
2.	Джерело конфлікту	Ціннісні конфлікти	Існування різниці у інтересах, цінностях та переконаннях.
		Позиційні конфлікти	Змагання за перевагу у сімейному оточенні, за позицію головного у сім'ї; розчарування в невідповідності потреби визнання та важливості одного з родинних членів.
		Сексуальні конфлікти	Несумісність у сексуальній сфері між партнерами; інфекційні захворювання статевої сфери у партнерів; складнощі з комплексами та низькою самооцінкою у сексуальних можливостях одного з подружжя.
		Емоційні конфлікти	Недотримання необхідних позитивних емоцій від члена сім'ї (нестача уваги, ніжності, взаємопідтримки, розуміння).
		Економічно-побутові конфлікти	Серйозні фінансові труднощі сім'ї; різні уявлення подружжя про побут, фінанси та внесок членів родини у їх здобуття.
3.	Поведінка сторін, що конфліктують	Відкриті конфлікти	Психологічні особливості окремих членів сім'ї; рівень освіти та культури; здатність системи саморегуляції до адаптації та стійкості; вагомість причин конфлікту для члена сім'ї [33]

		Приховані конфлікти	Підкреслення особливостей поведінки окремого члена сім'ї; відсутність здатності сміливо висловлювати свої думки та бажання членам родини; використання методів спілкування, що провокують конфлікт; серйозний конфлікт у стосунках з родичем [13].
--	--	---------------------	--

Ключовий показник, який визначає стабільність шлюбу - це частота сімейних протистоянь. У проблемних сімейних стосунках часто виникають конфлікти, сварки, емоційне напруження, які негативно позначаються на подальшому розвитку сім'ї [12]. Важливо розглянути умови, які сприяють стабільності подружніх стосунків, оскільки це може одночасно запобігти сімейним конфліктам.

Умови стабільних подружніх відносин включають:

- взаєморозуміння: розвиток навичок взаєморозуміння може бути стимульований за допомогою гри для ефективної комунікації;
- співставлення на різних аспектах: включає фізіологічну, ділову (спільну працездатність), психоемоційну (взаємна симпатія, співпереживання), ціннісно-орієнтаційну та функціонально-рольову сумісності;
- взаємний інтерес: виявлення зацікавленості один одним;
- привабливість: симпатія спотворює об'єктивність сприйняття іншої людини., сприяючи перебільшеній оцінці його позитивних якостей та недооцінці негативних

Успіх шлюбу визначає риси особистості партнера. Щасливий шлюб має такі якості, здатність контролювати свої емоції, послідовність з іншими (толерантність), відкритість, відкритість до інших, чесність і свобода вираження почуттів [11].

У нещасливому шлюбі подружжя може відчувати емоційну невірноваженість, надмірну критику оточуючих, бажання керувати і домінувати, відчуженість, підозрілість, недовіру, обмеження у вираженні своїх емоцій, ідей і планів [2].

Закономірності в шлюбних та сімейних відносинах дозволяють прогнозувати їхні перспективи. Позитивні прогнози стосовно майбутнього шлюбу виникають, коли обидва партнери мають схожі характеристики, такі як товариськість, безпосередність та незалежність. Негативні прогнози, навпаки, можуть виникати, коли обидва партнери мають подібні риси, такі як лідерство, емоційна відстороненість, критичність, схильність до ізоляції та нерівноважність [61].

Поява дитини суттєво впливає на розвиток відносин між чоловіком і жінкою, перетворюючи їх у батьків. Цей процес супроводжується змінами в режимі життя, появою нових емоцій та переосмисленням цінностей і світогляду. Конфліктна атмосфера в сім'ї ускладнює виховання дитини, тому батьки повинні бути особливо готові до цього етапу. Задоволеність шлюбом найчастіше характерно для родин, де виховується від однієї до трьох дітей, тоді як у бездітних вона може бути найнижчою [18]. Важливо також враховувати, що виховання відповідальності та самостійності діти краще розвиваються, коли батько або мати однієї статі, що й дитина, відіграють домінуючу роль у вихованні..

У рамках нашого дослідження розглянуто кризи в сім'ях як об'єктивні фактори, що спричиняють подружню дисгармонію. Ці кризи можна розділити на два види: закономірні, що виникають і розвиваються впродовж сімейного життя і проявляються в усіх сім'ях різними ступенями гостроти, і необов'язкові, беручи до уваги індивідуальний досвід кожної сім'ї [74].

Причинами такої кризи можуть бути вікові зміни, різкі зміни життєвих обставин і стресові ситуації, такі як переїзд, матеріальні проблеми, втрата близької людини. Вивчаючи сімейні конфлікти, особливо ті, що стосуються подружніх питань, важливо визнати ці періоди еволюції сім'ї. Їх можна класифікувати наступним чином [64]:

Перша криза у шлюбі настає протягом першого року після одруження, коли подружжя звикає одне до одного. У цей час існує значна ймовірність розлучень, яка становить до 30% від загальної кількості шлюбів [70].

Друга криза у шлюбi пов'язана із народженням дітей. Народження дитини нерідко викликає кризові ситуації в сім'ї, пов'язані з перерозподілом ролей та обов'язків. Для багатьох сімей це переживання стає важким випробуванням. Поява дитини призводить до зміни розподілу обов'язків у подружжя, зокрема, вимагає великої уваги та часу на її догляд та виховання. Це може обмежити можливості рухатися кар'єрними сходами та особистого розвитку. Крім того, можливі конфлікти між подружжям та їхніми батьками щодо методів виховання. У цей час втома від догляду за дітьми може спричинити тимчасову дисгармонію в сексуальних стосунках [24].

Третя криза у шлюбi подружнього життя збігається з піковим періодом середнього шлюбу, який становить 10-15 років спільного життя. Цей період характеризується взаємним насиченням і спадом прихильності [28].

Четвертий кризовий період подружнього життя настає після 18-24 років шлюбу. Найважливіший чинник сімейної кризи полягає у емоційній залежності дружини, яка посилюється переживаннями щодо можливих зрад з боку чоловіка [63].

1.3. Гендерні відмінності поведінки в сімейних взаєминах

Поняття конфлікту можна визначити як розбіжності між учасниками взаємодії, якими можуть бути окремі особи або група працівників. Гендерний конфлікт виникає внаслідок розбіжності між нормативними очікуваннями поведінки чоловіків і жінок і неприйняттям чи нездатністю особи чи групи людей задовольнити ці очікування (вимоги). В основі будь-якого гендерного конфлікту лежать відмінності в гендерно-рольовій диференціації, які існують у кожному суспільстві. Гендерні конфлікти виникають через різноманіття гендерних ролей на всіх рівнях соціальної реальності [76].

Статева диференціація - це процес, за допомогою якого біологічні особливості чоловіків та жінок стають основою для соціальної класифікації та набувають соціального значення [4].

За М. Г. Ткаlichem, центральним поняттям у концепції соціального конструювання гендеру є ідея «створення гендеру» (doing gender) – це процес обміну інформацією, під час якого індивіди формують свою гендерну ідентичність і регулюють її сприйняття іншими [60]. Поняття гендерне створення охоплює соціальні очікування, роль і умови сексуальності в усіх аспектах життя: міжособистісній, родинній, професійній тощо. Основні положення парадигми гендерного соціального конструювання гендерного творення можна виразити так:

- 1) стать вважається способом упорядкування свого дня, який потребує осмислення не як різницю, а як складову частину;
- 2) процес засвоєння досвіду має активний характер: суб'єкт активно впливає на створення гендерних норм і відносин активно впливає на оточення, а не тільки засвоює і відтворює їх, як це вважають представники статево-рольового підходу [59].

Таким чином, взаємодія в гендерному контексті передбачає роль суб'єкта та об'єкта, а не просто взаємодія між об'єктами. Коли особистість виявляє свою гендерну приналежність, вона це робить у контексті взаємовідносин з іншими людьми. Гендер – це не статична категорія, а процес, що постійно змінюється, він є складовою результатів взаємодії з оточуючими [59].

О. М. Курдибаха наголошує на тому, що гендерна ідентичність формується в процесі гендерної ідентичності відбувається через процес гендерної соціалізації, тобто впливу соціокультурного оточення, яке накладає певні очікування на особистість залежно від її статі. Розробка наукових програм з гендерного виховання має спиратися на розуміння процесу гендерної соціалізації протягом життя [36].

Спосіб, яким людина поводить себе у конфлікті, залежить як від об'єктивних умов, таких як сила сторін, підтримка або наявність ресурсів, які можуть бути доступні для кожної сторони, так і від соціальних аспектів учасників конфлікту, включаючи гендерні відмінності [4].

Гендерна ідентичність представляє собою свідомість особи щодо її статі, осмислення та сприйняття гендерної ролі, яке виявляється у взаємозв'язку гендерної свідомості та поведінки. Трагічні долі тих, хто не може сформувати гендерну ідентичність, підкреслюють важливість цього психологічного аспекту для особистості. Стать є першою ознакою, за якою людина впізнається серед інших. Свідомість про свою стать означає свідомість себе як індивіда, як особистості [54]. Таким чином, гендерна ідентичність стає основним елементом самосвідомості людини, яка визначає її цілісність. Шлях до усвідомлення своєї гендерної ідентичності починається в ранньому дитинстві та поступово розвивається протягом гендерної соціалізації, але вирішальним етапом її становлення є підлітковий період, коли відбувається її остаточне закріплення [36].

Гендерні розбіжності виявляються у різниці у поведінці між учасниками конфлікту, що виникають через непорозуміння, відмінності в інтересах, цінностях та підходах до вирішення проблем. І. І. Русинка вказує на те, що хлопчики вирішують конфліктні ситуації за допомогою фізичної сили, виявляючи перевагу над слабкішим. У той час як конфлікти між дівчатками частіше вирішуються на емоційному рівні через суперечки та бойкот, де вони виявляють більшу схильність до словесних протистоянь [54].

Чоловіки та жінки вирізняються у способах вирішення конфліктів, що розгораються в сімейному та домашньому оточенні. Жінки виявляють більшу толерантність та схильність до пошуку компромісу в інтересах усіх сторін. У цей час чоловіки частіше вдаються до агресивних висловлювань та вживання лайки, тоді коли жінки швидше можуть виявити емоційну вразливість, у випадку негативних ситуацій [59].

Спостереження за поведінкою хлопчиків і дівчат віком від першого до п'ятого класу свідчить про, виявлення різних стратегій у важких та неприємних ситуаціях. У подібних обставинах хлопчики, на відміну від дівчат, в два рази частіше використовують стратегію борюся, б'юся, а також у 1,5 рази частіше обирають стратегію глузую з когось [21].

Між чоловіками і жінками існують відмінності в реакціях на конфлікти: чоловіки частіше виявляють суперництво і виражені компроміси, тоді як жінки більше спрямовані на пристосування і співробітництво. Проте обидві статі однаково використовують стратегію уникнення [58].

Жінки частіше враховують думку оточуючих при вирішенні суперечок, що можна пояснити їх явною покірністю. Тому роль посередника часто допомагає вирішити конфлікти за участю жінок. Саме тому жінки виявляють більшу схильність до соціальної взаємодії та пошуку підтримки, до психологів, лікарів чи психотерапевтів, намагаючись розмовою зняти психологічну напругу [81].

У цьому контексті чоловіки обирають посередника на основі його професійних і соціальних характеристик, тоді як жінки надають перевагу його зовнішності [4]. Очевидно, що у способі вирішення конфліктів виявляється суттєві відмінності між чоловіками і жінками: вони різним чином сприймають мету спілкування, включаючи різний ступінь важливості самого конфлікту та стратегії його розв'язання [44].

Г. В. Ложкін і Н. І. Пов'якель вказували на певні гендерні відмінності в конфлікті. По-перше, вони показують, що конфлікт у чоловічому та жіночому колективах відрізняється за спрямованістю, емоційним проявом, широтою та інтенсивністю емоцій, підходами до конфліктних ситуацій. У чоловічому колективі більше конфліктів виробничої та управлінської спрямованості, а в жіночому – конфліктів, викликаних емоційними реакціями, несподіваними змінами настрою, різноманітними емоційними проявами та нерациональними формами поведінки, симпатіями та антипатіями тощо [40].

Дослідники встановили, що чоловіки, на відміну від жінок, частіше спрямовані на знаходження рішень у конфліктних ситуаціях, вирішення практичних завдань, включаючи конструктивні дії. З іншого боку, жінки частіше дотримуються встановлених норм, правил, стандартів та ролей [40].

Конфлікти між жінками часто важче вирішити через такі гендерні особливості жінок у конфліктних ситуаціях:

- різні емоційні чи прагматичні орієнтації;
- високий рівень емоційних реакцій і переживань;
- гострота та емоційність проявів конфлікту;
- серед жінок існує серйозна внутрішня конкуренція;
- заздрість до досягнень інших жінок і уваги і визнання чоловіків в чоловічому суспільстві;
- зниження норми поведінки [58].

Дослідники відзначають, що навіть вирішити мирним шляхом конфлікти між жінками буває складно, оскільки чоловіки зазвичай вирішують певні конфліктні ситуації складніше, переважно використовуючи силу, загрози та маніпуляції [22]. В той же час жінки виявляються більш вправними маніпуляторами, здатними гнучко та ефективно маніпулювати почуттями, які переживають учасників конфліктів і легко вирішувати конфліктні ситуації. Дослідження також підтверджує, що саме чоловіки можуть виявляти меншу гнучкість та більшу ригідність у конфліктах, що стосується їх передбачення, упередження та розв'язання [4].

Ш. М. Берн висловлює думку, що взаємини між чоловіками характеризуються вищою ступенем конфліктності та присутністю змагання, а також меншою схильністю до саморозкриття та відкритого обговорення почуттів, у порівнянні з жінками. Упередженість чоловіків до змагання часто заважає їм враховувати інших навколо [73].

Гендерні аспекти конфліктів також проявляються в різноманітних статевих командних групах. Наприклад, виявлено, що поведінка У конфліктах поведінка чоловіків і жінок суттєво відрізняється залежно від того, хто їхній

опонент [5]. У конфліктах із чоловіками, чоловіки демонструють впевненість, націленість на ціль та гнучкість. Тоді як у подібних ситуаціях жінки проявляють інші характеристики, не такі спрямовані на стать опонента, але враховують її вплив на особистісні реакції, симпатії, рішення та конструктивність [48].

У конфліктних ситуаціях, де маємо справу з різноманітними учасниками, жінки частіше проявляють активність порівняно з чоловіками, а їхня поведінка має більш емоційну та жорстку спрямованість [6]. Деякі експерти вважають, що відносна пасивність чоловіків у таких ситуаціях пов'язана із загальноприйнятими стереотипами щодо жінок як представників слабкої статі. Чоловіки, аби зберегти психічне здоров'я, частіше демонструють менш конструктивну, агресивну та емоційну поведінку, або уникають будь-яких ділових і конфліктних ситуацій з жінками [7]. Проте, у конфліктах із чоловіками жінки проявляють значно більш гнучку поведінку, ніж у конфліктах з іншими жінками або у чоловічих конфліктах, і виявляються більш інтуїтивними, розумними та конструктивно рефлексивними. У процесі комунікації у різноманітних конфліктах жінки використовують більш широкий та гнучкий арсенал вербальних і невербальних засобів впливу на опонентів, та їхні методи регулювання конфліктів мають більшу широту і різноманітність [40].

Розглянемо класифікацію гендерних конфліктів. Процес гендерної соціалізації є складним і багатограним, кожен його етап взаємодіє зі всіма попередніми. Проте він має свою автономність, яку підтримує гендерна культура суспільства. Кожна культура, кожний історичний період визначають загальні вимоги до гендерних якостей, що формують різноманітні гендерні типи особистостей [77].

Розгляд цього процесу на соціокультурному рівні показує, що індивіди в гендерні групи вибираються відповідно до стандартів і сценаріїв, відповідних прийнятому у суспільстві розумінню жіночості або чоловічості. Крім того, людям необхідно прагнути відповідати очікуванням і зберігати

внутрішній комфорт. Маскулінність і фемінність мають виражатися у відповідному стилі одягу, жестах, манерах спілкування, ході, інтересах та інших аспектах поведінки. Проте через велику кількість взаємодій, втягнутих у процес гендерної соціалізації, виникає безліч індивідуальних варіацій як на еволюційному, так і на індивідуальному рівні [68].

У процесі гендерної соціалізації можна виокремити різні функції: соціальну адаптацію, яка полягає в уніфікації мови, жестів та інших рис, що є типовими для представників певної статі, усвідомлення гендерних стереотипів, осмислення гендерних цінностей, смислів, символів, формування соціального характеру стосовно статі; інкультурацію – освоєння традицій гендерної культури суспільства з метою передачі цих знань наступному поколінню; інтерпретацію особистості, що включає формування конкретної ієрархії мотивів, цінностей, інтересів, усвідомлення гендерної ідентичності та відповідності між психічною статтю і гендерною роллю [59].

Гендерне упередження полягає у приниженні гідності та ролі особи певної статі застосовуючи різні рідходи, включаючи невербальні та вербальні вирази антипатії, уникнення спілкування з цією групою, а також деструктивну поведінку [57]. Невербальні прояви упереджень можуть включати зневажливий тон, насупленість, негативні жести та міміку, що демонструються у випадках, коли поведінка не дотримується традиційних гендерних норм поведінки. Вербальне вираження антипатії може здійснюватися через висміювання чоловічих або жіночих якостей анекдотами чи висловлюваннями, які принижують гідність [49]. Уникнення спілкування з представниками іншої статі може виявлятися у формі жіноконенависті або чоловіконенависті. Деструктивна поведінка, у свою чергу, включає прояви дискримінації щодо членів групи особливо тих, хто займає невідповідні за гендерними уявленнями суспільства позиції у певних професійних сферах. Розкриття таких упереджень часто породжує гендерні конфлікти, що базуються на нерівності статусних позицій [52].

Згідно з аналізом гендерних ролей, існують три типи конфліктів:

1. Соціальний конфлікт, що відбувається на макрорівні, проявляється як боротьба за права жінок за підвищення статусу у суспільстві. Всі жінки в сучасному світі мають менший статус порівняно з чоловіками, що призводить до обмеженого доступу до влади та ухвалення важливих суспільних рішень. Це спонукає жіночі рухи до активізації за захист власних прав [23].

2. Соціальні гендерні конфлікти виникають у країнах з високим рівнем гендерної нерівності. Частота їх виникнення залежить від темпів зростання цього показника і може відбуватися відповідно до закону ескалації, це може становити небезпеку.

Крім того, під соціальним конфліктом слід розуміти будь-яку форму незгоди зі станом справ у суспільстві та країні, пов'язану з можливістю реалізації власних потенцій [41].

2. Міжособистісний гендерний конфлікт, який включає сімейні розбіжності, може виникати через неправильні очікування, пов'язані зі стереотипним розподілом ролей між чоловіком і жінкою. Ці суперечності можуть потребувати переосмислення традиційних обов'язків, призначених для кожної статі [13].

Міжособистісний гендерний конфлікт може мати місце не лише у сімейному середовищі, але й між двома людьми різної статі у різних сферах, включаючи бізнес та інші. Отже, автор визначає цей тип конфлікту у вузькому контексті [17].

3. Внутрішньоособистісний гендерний конфлікт виникає з протиріччя між уявленнями, мотивами та моделями поведінки людини. Цей тип конфлікту, у порівнянні з іншими, формується впливом соціального середовища та зовнішніх чинників [30]. Внутрішньоособистісний гендерний конфлікт є основним та найбільш руйнівним через зовнішній вплив на особистість та важкість управління ним [52].

С. М. Бортнік і М. В. Саган [8] розподілили гендерні конфлікти на різні типи, які подані у графічному вигляді на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Типи гендерних конфліктів [8]

Нестача задоволення з власного статусу та ролі у суспільстві, а також бажання займати позицію відповідно до власних уподобань є проблема, яка може спровокувати конфлікти між різними групами населення. Тому важливо розглянути типи таких конфліктів детальніше:

1) *Конфлікт ролей*: це ситуація, де від однієї особи очікується виконання несумісних ролей. Часто такий конфлікт виникає, коли жінка одночасно прагне до професійного розвитку та віддає перевагу родині.

2) *Страх успіху*: це психологічний дискомфорт, спричинений внутрішніми суперечностями який може виникати за певних соціальних умов. Як жінки, так і чоловіки можуть відчувати тривогу лише тоді, коли їхні досягнення порушують стереотипні гендерні норми.

3) *Екзистенційно-гендерний конфлікт*: це досвід, який змушує замислитися про своє місце у світі приводить її до роздумів про її відносини зі світом та пошуку сенсу життя. Цей конфлікт виникає з протиріч між втратою старих життєвих цілей і неспроможністю знайти нові [8].

Часто внутрішній конфлікт людини обумовлений впливом гендерних міфів, помилкових уявлень про чоловіків і жінок стереотипів, упереджень та інших суперечностей. Як правило, він проявляється як стан депресії, кризи, викорінення життєвих цілей, надій і віри [78]. Суперечки впливають на рівень безробіття, бідності, соціальної деградації, алкоголізму та наркоманії в цій країні. Навіть у успішних може виникнути «синдром професійного вигорання», що може призвести до втрати як особистісного, так і професійного потенціалу, як наслідок, знизиться продуктивність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Подружні розбіжності часто викликані бажанням виконати конкретні вимоги або створити умови, які дозволять партнеру задовольнити свої потреби без урахування інтересів чоловіка. Причини подружніх конфліктів мають психологічні та соціальні фактори. Психологічні фактори включають: неготовність до шлюбу, протилежні риси в темпераменті, боротьба за лідерство в сім'ї, психосексуальна несумісність подружжя. Із соціально-матеріальних факторів: житлові труднощі; соціальне середовище; девіантна поведінка члена сім'ї. Такі конфлікти можуть відігравати як негативну, так і позитивну роль, сприяючи особистісному зростанню, укріпленню сім'ї та сприятливому розвитку взаємин між подружжям та всіма членами сім'ї, тоді як деструктивні конфлікти можуть руйнувати родинні зв'язки. Незалежно від обставин і причин, кожен конфлікт потребує уваги та вміння керувати та вирішувати розбіжності. Для досягнення цих цілей важливо розуміти причини виникнення конфліктів та механізми їх розвитку, що визначають їх характер.

Гендерні конфлікти виникають внаслідок розбіжностей між очікуваннями, щодо того, як чоловіки та жінки повинні поводитися, та несхваленням або неможливістю особистості або групи відповідати цим очікуванням. Кожен гендерний конфлікт має свої коріння у статевій та рольовій диференціації, яка існує в будь-якому суспільстві. На всіх рівнях соціальної взаємодії гендерні конфлікти виникають через відмінності у гендерних ролях. Поведінка людини у конфлікті залежить від об'єктивних умов конфлікту, таких як сила сторін, підтримка, доступ до ресурсів, а також від характеристики учасників, включаючи гендерні відмінності.

Гендерні відмінності виявляються у різниці у поведінці між учасниками конфлікту, яка виникає з різниці в уявленнях, цінностях, підходах до вирішення проблем. Ці розбіжності та непорозуміння між статевими групами часто призводять до гендерної нерівності, яка стає перешкодою для розвитку людського та інтелектуального потенціалу нашої країни. Гендерна

дискримінація та соціальні конфлікти є проявом цієї нерівності. Функціонування гендерних конфліктів перешкоджає стабілізації суспільної ситуації, оскільки вони зумовлюють конкуренцію між статевими групами за визнання та вплив у суспільстві.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОВЕДІНКИ В ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТАХ

2.1. Теоретичні засади дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах

Сприйняття шлюбу чоловіками та жінками, як відомо, значно відрізняється. На думку І. С. Кона [1], ці відмінності у сприйнятті шлюбу та сімейних ролей і очікувань пов'язані з їхніми гендерними особливостями та Я-образом. Вчений зазначав, що чоловічий Я-образ формується переважно на основі інформації про роль Я в трудовій, діловій, професійній, спортивній та інтимній сферах. Молоді чоловіки можуть переоцінювати свої можливості, як у груповому положенні, так і в особистих здібностях. Висока самооцінка дозволяє їм відповідати маскулінным стереотипам. Водночас молоді жінки в своєму Я-образі здебільшого відображають рівень своєї привабливості. Жіноча самооцінка зазвичай є більш скромною та реалістичною [26].

Дослідження [23] розкривають цікаві аспекти чоловічого Я-образу, який здебільшого формується в сферах робота, любов і пізнання, при цьому ігноруючи сферу сімейних ролей. У свою чергу, жіночий Я-образ переважно будується навколо таких сфер, як любов, сім'я, діти та матеріально забезпечене життя.

Відповідно до досліджень, всі подружні конфлікти можна згрупувати в три основні категорії:

1. Конфлікти, що виникають через несправедливий розподіл обов'язків. Послідовність сімейних обов'язків є ключовою, і як традиційна, так і егалітарна моделі сім'ї можуть сприяти сімейному благополуччю, якщо вони відповідають потребам обох сторін. Конфлікт може виникнути, якщо подружжя мають різні погляди на свої ролі та висувають один одному несумісні очікування та вимоги [45].

2. Конфлікт виникає через незадоволення певних потреб. У шлюбі обидві сторони прагнуть задовольнити власні потреби, але часто не розуміють справжніх потреб іншої сторони, що призводить до незадоволення [39].

3. Суперечки, викликані відмінностями у вихованні. Причиною багатьох конфліктів у молодих сім'ях викликані різними правилами поведінки, яких дотримуються партнери в родині батьків [32].

Багато вчених і видатних діячів, а також дослідників проблем сучасних сімейних відносин свідчать про те, сім'ї, що сімейно-шлюбна система в сучасному суспільстві переживає кризу. Основними симптомами цієї кризи є підвищений рівень розлучень, збільшення середнього шлюбного віку та збільшення кількості цивільних шлюбів, які багато пар вважають спільним проживанням і легко розривають у будь-який час [37]. Однією з найважливіших причин такого ставлення до шлюбу є відсутність підготовки до шлюбу, яка має як сімейний, так і суспільний характер [33]. Тому було приділено особливу увагу поглядам молодих людей на проблеми сім'ї та шлюбу та сприяємо їхньому бажанню брати участь у цих установах.

Як наслідок, дослідження гендерних відмінностей є нещодавно розробленою галуззю вивчення сімейної та соціальної психології. Незважаючи на значне збільшення теоретичних та експериментальних досліджень за останні два десятиліття, багато питань досі не вирішені. Гендерні дослідження XXI століття більше уваги приділяють поглибленому розумінню маскулінності та фемінності, відмінностей в індивідуальному самосприйнятті, Я-концепції, зміні стереотипів у різному віці [50].

Таким чином, було розглянуто теоретичне підґрунтя проблеми гендерної природи поведінки подружжя під час конфлікту. Аналізуючи наявну літературу, можна приходимо до висновку, що сімейні конфлікти неминучі і що безконфліктних сімей насправді не існує. Чинники, що спричиняють розбіжності в сім'ї і поведінці подружжя в сімейних конфліктах залежать від багатьох факторів, таких як вікові, освітні, сімейні особливості, тривалість шлюбу, особистісні характеристики як самої людини, так і її чоловіка. Проте

гендерний фактор важливий, і дослідження щодо нього почалися й активно тривають нещодавно. Бачимо перспективу для подальших досліджень, які проводять емпіричний аналіз подружніх пар з різними типами гендерних характеристик.

2.2. Організація та методи емпіричного дослідження

Основна ідея цього дослідження полягає в тому, що соціально очікувана поведінка в сімейних конфліктах є ключем до успішного подолання цих конфліктів.

Для проведення емпіричного дослідження було використано наступні психодіагностичні методики:

1. *Анкета* (авторська розробка) (див. Додаток А), *що визначає питання гендерних особливостей поведінки в сімейних конфліктах.*

2. *Методика «Маскулінність-фемінність» (С. Бем) [72]* (див. Додаток Б).

Опитувальник Бем, розроблений американським психологом Сандрою Бем [71] являє собою шкалу для вимірювання ступеня виявлення індивідом рис або поведінкових особливостей, традиційно пов'язаних з чоловічими або жіночими полюсами гендерної ідентифікації. Ця шкала складається з 20 пунктів, які відповідають традиційним уявленням про маскулінність, і 20 пунктів, що аналогічно асоціюються з фемінінністю. Також до опитувальника входить шкала андрогінії, яка показує ступінь поєднання у випробуваного класичних маскулінних та фемінінних рис.

3. *Методика «Спосіб реагування у конфлікті» (К. Томаса) [20]* (див. Додаток В)

Анкета Кеннета Томаса є одним із методів діагностики поведінки особи в ситуаціях конфлікту інтересів. Разом з Ральфом Кілманом цей вчений запропонував двовимірну модель регулювання конфліктів. Один із показників

моделі базується на поведінці, яка враховує інтереси інших, другий вимір – це поведінка, яка ігнорує екологічні цілі та захищає власні інтереси. Для опису типів поведінки людей у конфліктах інтересів К. Томас вважає доцільним використовувати двомірну модель, основними характеристиками якої є кооперація, яка пов'язана з увагою до інтересів інших, і наполегливість, яка акцентує на власних інтересах [20].

Існує п'ять основних стратегій розв'язання конфліктів, які базуються на двох ключових аспектах: співпраці та наполегливості. Ці способи включають:

1. Змагання (конкуренція) – спрямоване на досягнення власних інтересів за рахунок іншого [20].
2. Пристосування – жертвування власними інтересами на користь іншого [32].
3. Компроміс – досягнення угоди через взаємні поступки, що допомагає розв'язати конфлікт [25].
4. Уникнення (протидія) – відсутність бажання до кооперації та невміння досягти особистих цілей [25].
5. Співробітництво – досягнення рішення, яке повністю задовольняє інтереси обох сторін [37].

У опитувальнику К. Томаса кожен з цих п'яти способів описується через 12 суджень про поведінку індивіда в конфліктних ситуаціях. Судження згруповані в 30 пар, у кожній з яких респондент повинен вибрати те судження, яке найбільше відображає його поведінку [20].

4. Методика діагностики міжособистісних відносин (Т. Лірі) [75]
(див. Додаток Г).

Методику, розроблену Т. Лірі, Г. Лефоржем і Р. Сазеком у 1954 році, застосовують для дослідження взаємин у малих групах [75]. Вона дозволяє виявити домінуючий тип відносин у самооцінці та взаємооцінці, виділяючи два ключові фактори: домінування-підпорядкування та дружелюбність-агресивність (ворожість). Ці фактори формують загальне враження про людину у процесі міжособистісного сприйняття. Опитувальник включає 128

оціночних суджень, розподілених за 8 типами відносин. Судження про конкретні види відносин організовані не послідовно, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються певною кількістю визначень. При обробці результатів підраховується кількість зв'язків кожного типу.

В загальну вибірку увійшло 30 осіб, включаючи 15 пар, що складаються з 15 чоловіків і 15 жінок, у віці від 28 до 56 років. Більшість респондентів була віком від 36 до 49 років (див. рис. 2.1).

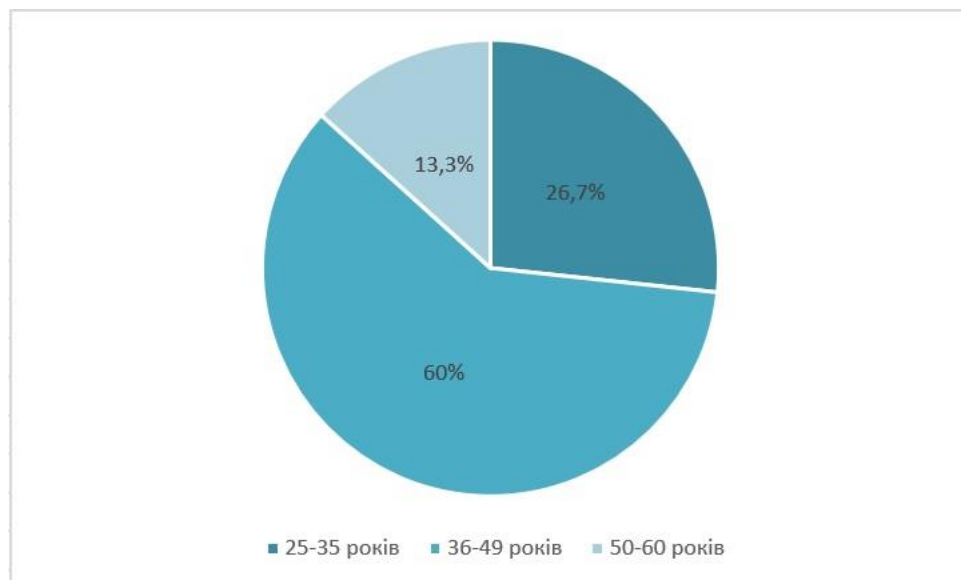

Рис. 2.1. Сегментограма результатів оцінювання вікового розподілу респондентів за авторською анкетою

2.3. Аналіз даних результатів емпіричного дослідження гендерних особливостей конфліктної поведінки у шлюбі

Проведено опитування з використанням анкети з заздалегідь визначеним порядком запитань, в рамках заочного дослідження (див. Додаток А).

На запитання чи часто виникають конфлікти у вашій родині? Більшість респондентів відповіли 70%, і лише 30% відповіли рідко (див. рис. 2.2).

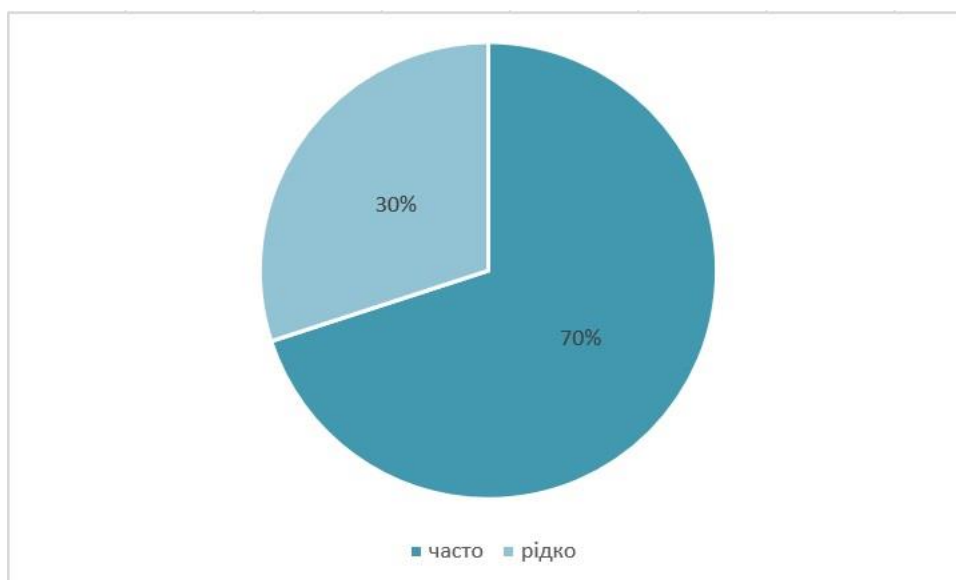

Рис. 2.2. Сегментограма результатів оцінювання конфліктності сім'ї за авторською анкетою (п. 1)

На запитання чи пов'язані ваші сімейні конфлікти з гендерною нерівністю? Більшість респондентів інколи (56,7%) і часто (16,7% та 26,6%) відповіли, що гендерної нерівності в їхніх сім'ях немає (див. рис. 2.3).

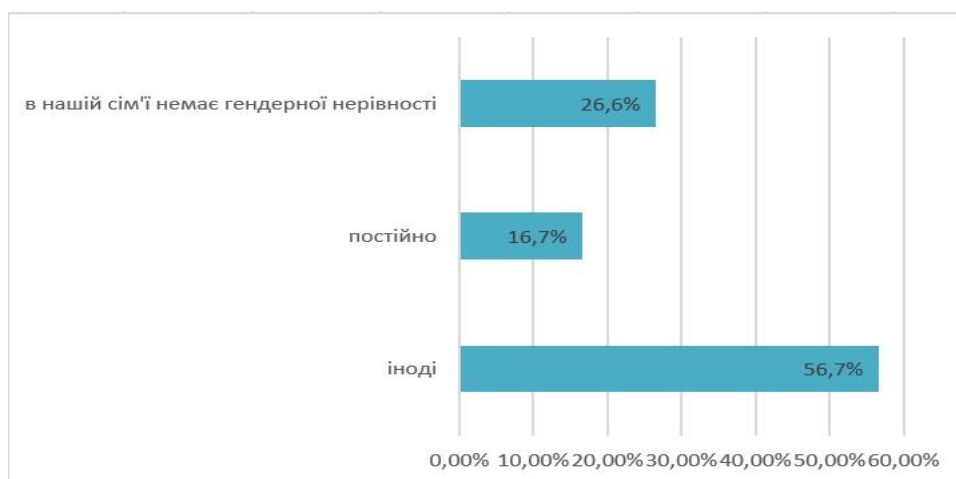

Рис. 2.3. Гістограма результатів оцінювання гендерних конфліктів в сім'ї за авторською анкетою (п. 2)

Що стосується питання як членам сім'ї вирішити конфлікт? Більшість респондентів (46,6%) обирають самотійно розв'язувати сімейні конфлікти, час від часу звертаються до спеціалістів для вирішення сімейних конфліктів -

16,7%, завжди шукають спеціалістів для вирішення сімейних конфліктів - 6,7%, час від часу просять взяти участь рідних чи друзів у вирішенні сімейних конфліктів - 16,7%, завжди залучають спеціалістів до вирішення сімейних конфліктів взагалі - 3,3% (див. рис. 2.4).

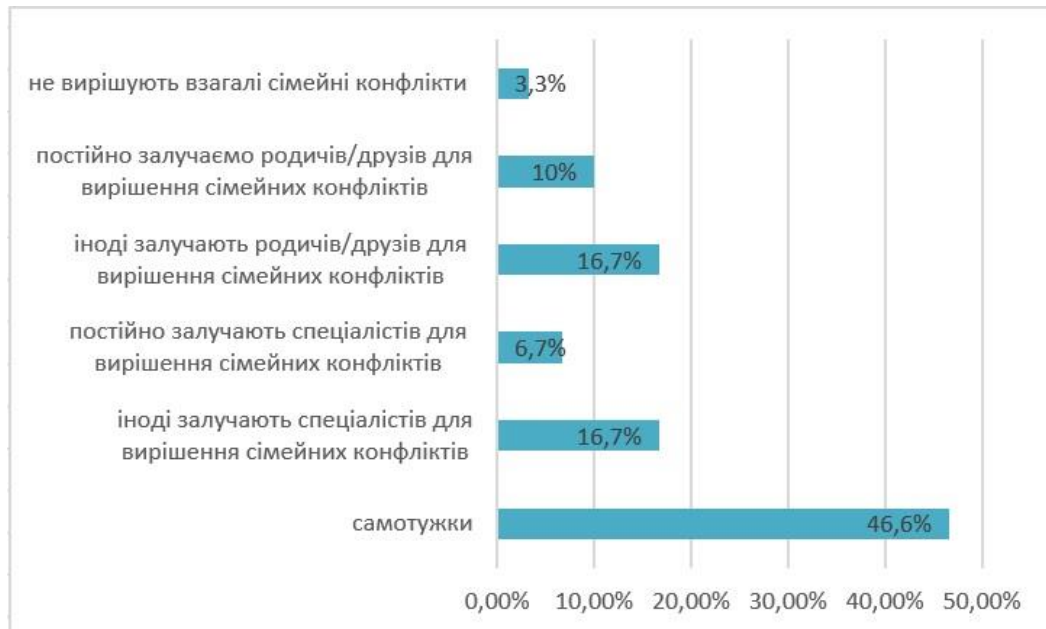

Рис. 2.4. Гістограма результатів оцінювання вирішення сімейних конфліктів за авторською анкетою (п. 3)

На запитання чи є насильство у вашій родині? Більшість респондентів відповіли негативно - 73,3%, а 26,7% респондентів вважають, що насильство в сім'ї є (див. рис. 2.5).

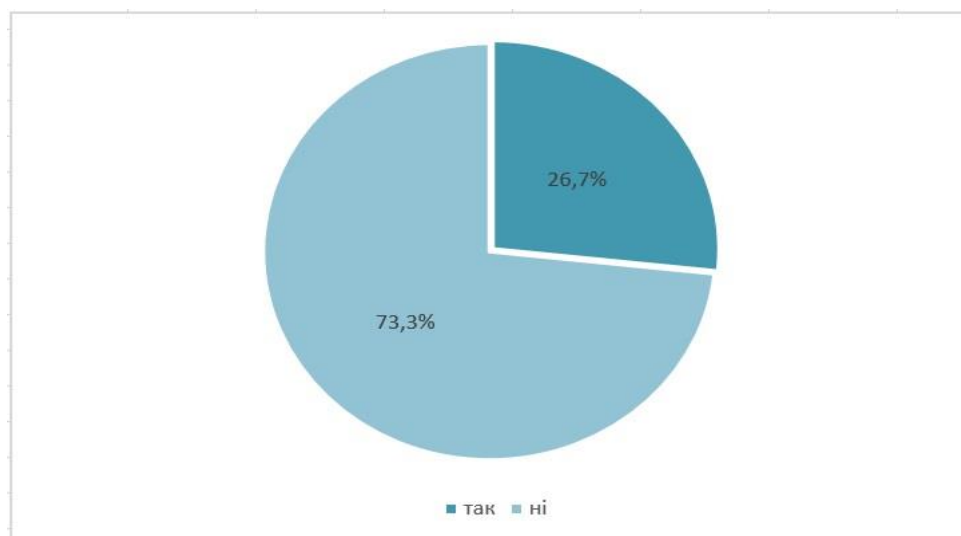

Рис. 2.5. Сегментограма результатів оцінювання присутності насильства в сім'ї за авторською анкетою (п. 4)

На запитання якщо ви відповіли так на попереднє запитання, який вид насильства існує у вашій родині? Більшість респондентів відповіли, що психологічне насильство існує в їхній сім'ї - 86,7% і 13,3% респондентів вважають, що існує фізичне насильство в їхніх сім'ях (див. рис. 2.6). Такими були думки респондентів щодо попереднього запитання, котрі відповіли, що в їхніх сім'ях було насильство.

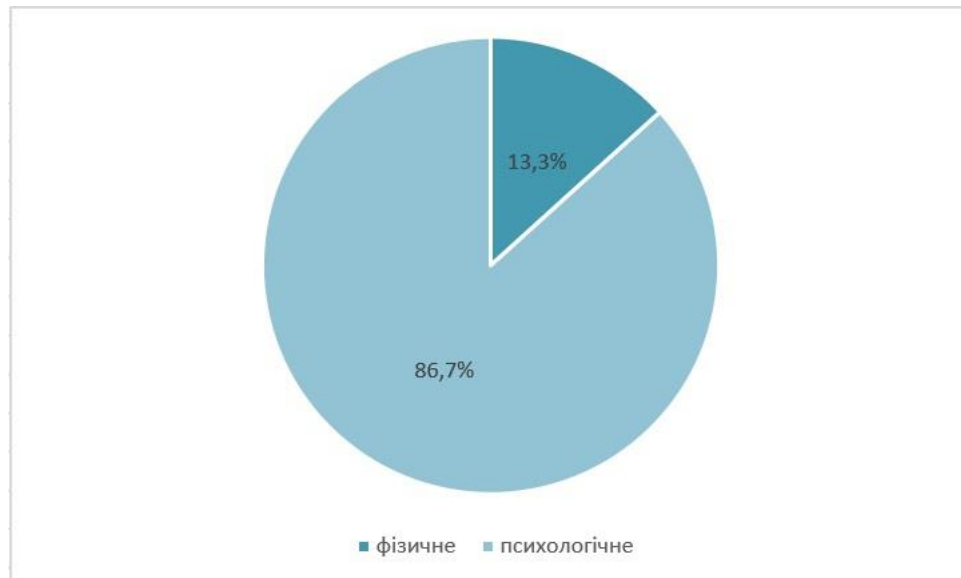

Рис. 2.6. Сегментнограма результатів оцінювання фізичного/психологічного насильства в сім'ї за авторською анкетною (п. 5)

Серед респондентів, які відповіли на перші два запитання про наявність насильства в їхніх сім'ях (див. рис. 2.5 - 2.6), 33,3% респондентів відповіли на запитання чи зазнавали колись ви або ваші діти психологічного чи фізичного насильства? Респонденти вважали, що так було психологічне або фізичне насильство над собою в сім'ї, а 66,7% респондентів вважають, що в сім'ї було психологічне або фізичне насильство над дітьми (див. рис. 2.7).

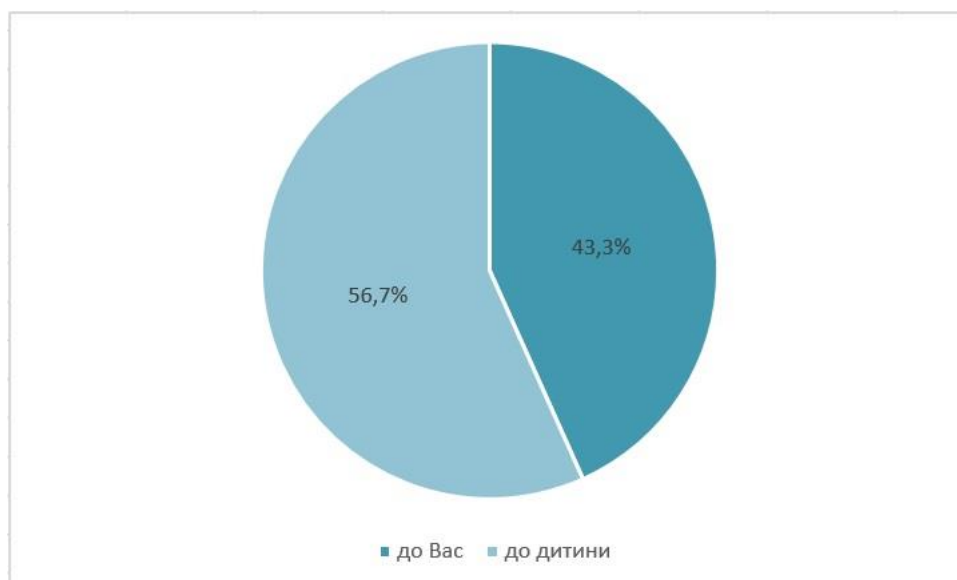

Рис. 2.7. Сегментограма результатів оцінювання здійснення насильства в сім'ї за авторською анкетой (п. 6)

На запитання чи згодні ви з твердженням, що самореалізація жінки можлива лише в сім'ї? Більшість респондентів (56,7%) відповіли, що не згодні з цим твердженням, 23,3% погодилися, важко відповісти - 20% (див. рис. 2.8).

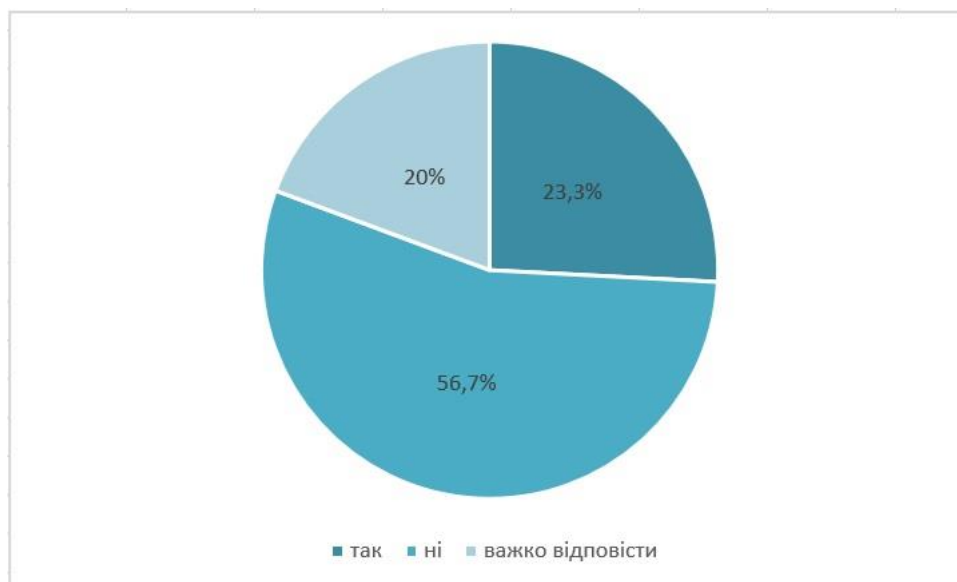

Рис. 2.8. Сегментограма результатів оцінювання твердження самореалізація жінки відбувається лише в сім'ї за авторською анкетой (п. 7)

На запитання як ви вважаєте, хто з партнерів повинен повністю утримувати свою сім'ю матеріально? Більшість респондентів відповіли, що в

більшій мірі чоловік повинен утримувати свою сім'ю матеріально - 36,7 %, 30 % вважають, що чоловік має повністю забезпечувати сім'ю, а 13,3% вважають, що чоловіки і жінки повинні однаково матеріально підтримувати сім'ю. Годувальниками є лише жінки - 6,7%, більше жінок - 6,7%, а 6,6% респондентів важко відповісти (див. рис. 2.9).

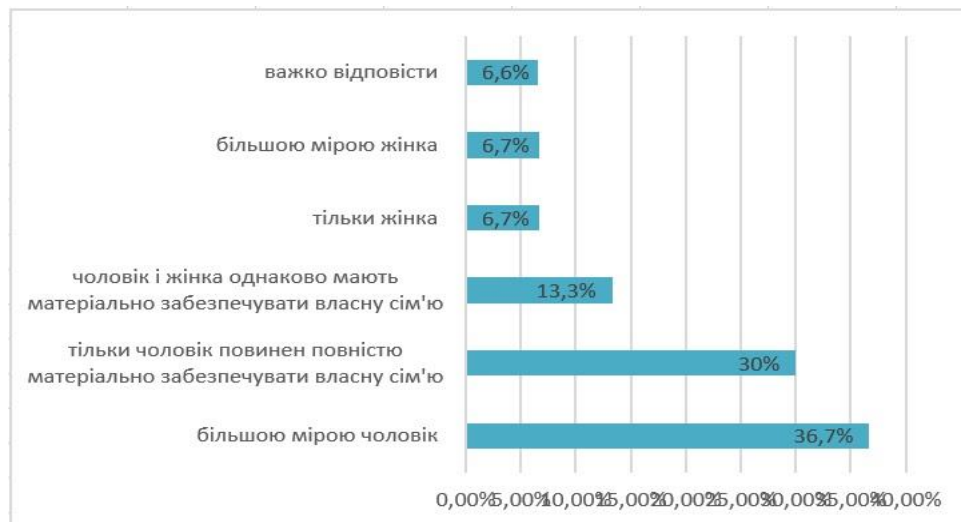

Рис. 2.9. Гістограма результатів оцінювання діагностики матеріального забезпечення сім'ї за авторською анкетой (п. 8)

Щодо того чи згодні ви з твердженням місце жінки на кухні не погодилися з цим твердженням більшість респондентів - 60%, частково погодилися 26,7% і 6,7% погодилися з цим твердженням, 6,6% респондентів важко відповісти (див. рис. 2.10).

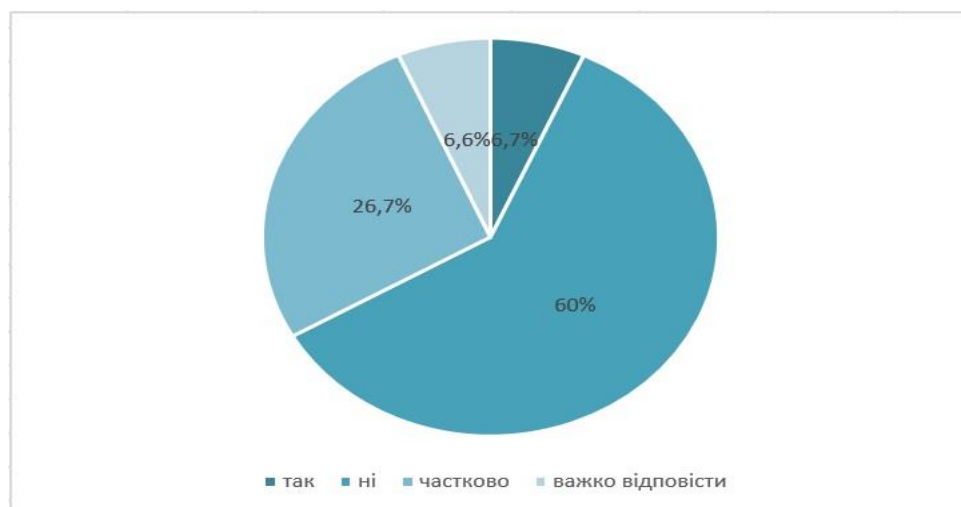

Рис. 2.10. Сегментограма результатів оцінювання твердження місце жінки на кухні за авторською анкетой (п. 9)

Щодо питання хто в сім'ї повинен відповідати за виховання сина? Більшість респондентів вважають, що у вихованні сина вдома мають однаково брати участь чоловіки та жінки - 36,7%, 30% респондентів вважають, що у вихованні сина удома мають більше брати участь чоловіки, а 13,3% респондентів відповіли - лише чоловіки, 6,7% відповіли - тільки жінки, 6,7% відповіли - переважно жінки, 6,6% - важко відповісти (див. рис. 2.11).

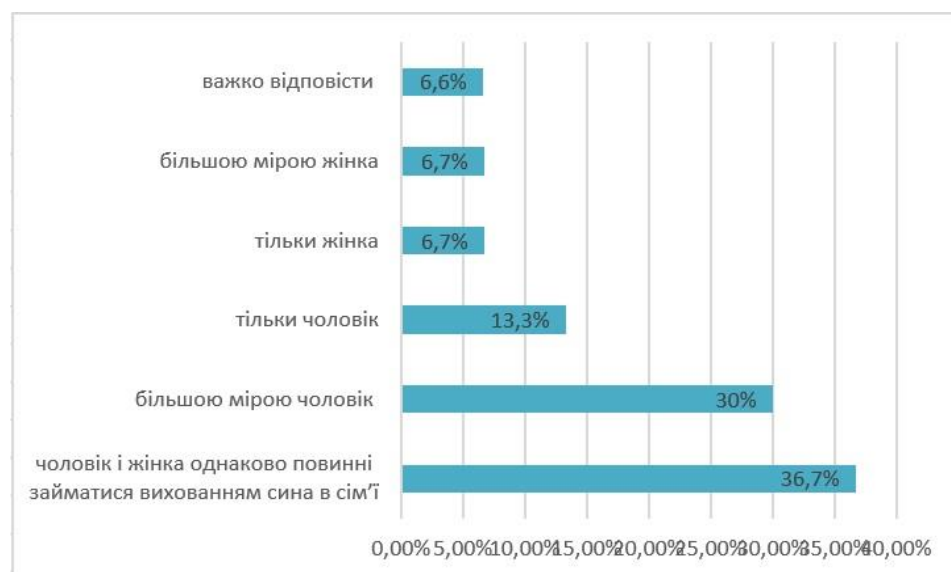

Рис. 2.11. Гістограма результатів оцінювання виховання сина в сім'ї за авторською анкетною (п. 10)

На питання яка сторона в сім'ї повинна відповідати за виховання дочок? Більшість респондентів вважають, що чоловіки і жінки повинні рівноправно брати участь у роботі по вихованню дочок в сім'ї - 40%, 26,7% респондентів вважають, що тільки жінки, 13,3 % респондентів відповіли, що жінки більше повинні брати участь у вихованні, 6,7 % % відповіли - тільки чоловіки, 6,7 % вважають, що чоловіки повинні більше брати участь у вихованні дочок у сім'ї, 6,6 % - важко відповісти (див. рис. 2.12).

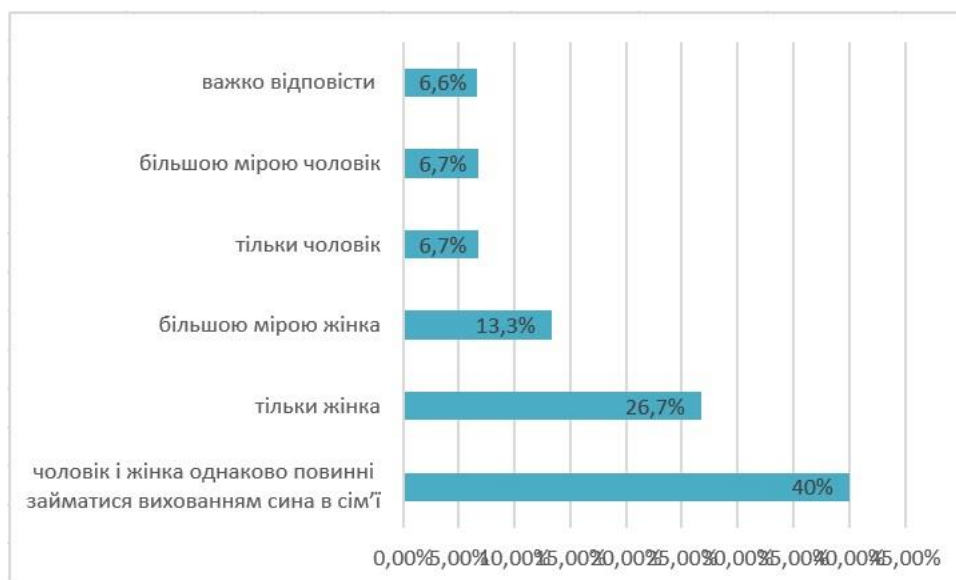

Рис. 2.12. Гістограма результатів оцінювання виховання доньки в сім'ї за авторською анкетою (п. 11)

Щодо того чи згодні ви з твердженням чоловіки полігамні, а жінки моногамні? Більшість респондентів не погодилися з цим твердженням - 70%, а 13,3% респондентів частково погодилися - важко відповісти 6,7%, 10% респондентів погодилися з цим твердженням (див. рис. 2.13).

Рис. 2.13. Гістограма результатів оцінювання твердження чоловіки полігамні, жінки моногамні за авторською анкетою (п. 12)

На запитання чи можете ви пробачити зраду своєму чоловікові? Більшість опитаних не були готові пробачити подружню зраду - 70%, з них

23,3% важко відповісти і 6,7% готові пробачити подружню зраду (див. рис. 2.14).

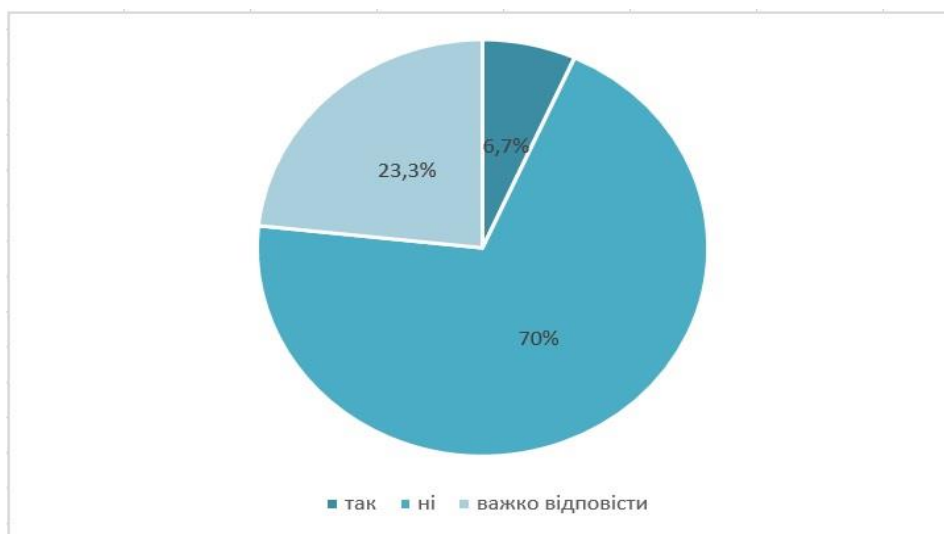

Рис. 2.14. Сегментограма результатів оцінювання пробачення подружньої невірності на авторською анкетною (п. 13)

На запитання які з перерахованих домашніх справ, на вашу думку, мають виконувати жінки: купувати продукти; готувати; мити посуд; прибирати вдома/квартири; жодна з перерахованих обов'язків не є суто жіночою вважають 40% респондентів 30% опитаних відповіли, що суто жіночим є миття посуду, а 6,7% опитаних зазначили, що прибирання будинку/квартири - суто жіночий обов'язок (див. рис. 2.15).

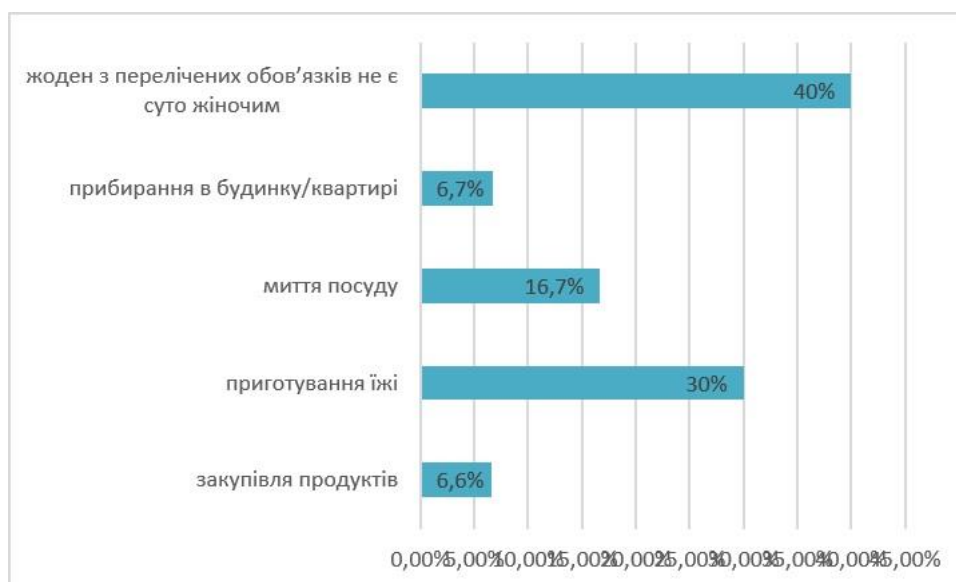

Рис. 2.15. Гістограма результатів оцінювання суто жіночих обов'язків за авторською анкетой (п. 14)

На запитання, кар'єрний розвиток жінки це негативно для сім'ї? більшість респондентів - 53,3% не вважають, що кар'єрний розвиток жінки матиме негативний вплив на сім'ю, 40% учасників опитування вважають, що розвиток кар'єри жінки матиме негативний вплив на сім'ю, 6,7% респондентів не дали відповіді (див. рис. 2.16).

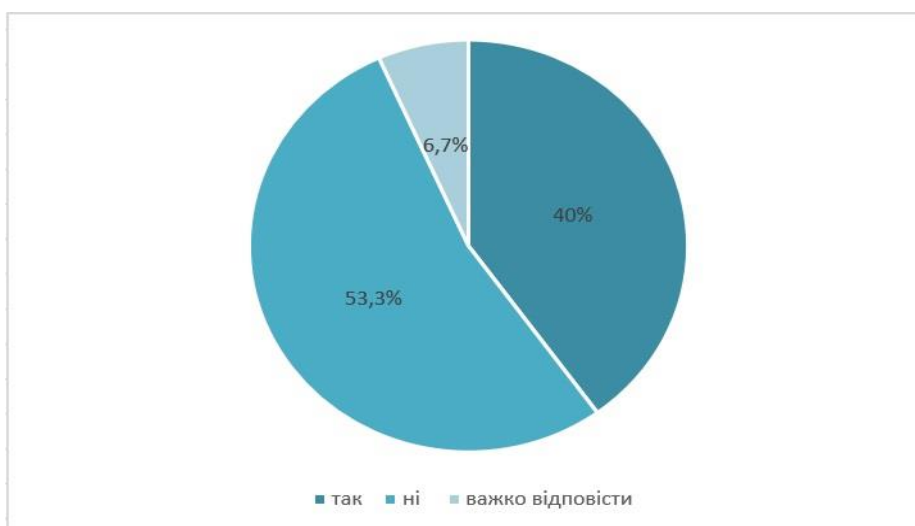

Рис. 2.16. Сегментограма результатів оцінювання негативного впливу кар'єрного росту жінки на сім'ю за авторською анкетой (п. 15)

У відповідь на питання чи є можливість постійно сидіти вдома і займатися домашніми справами? Чи кинули б ви роботу? Більшість респондентів - 46,7% не кинули б роботу заради домашньої роботи, 36,7% не проти займатися домашніми справами замість основної роботи, 16,6% респондентам затруднилися відповісти (див. рис. 2.17).

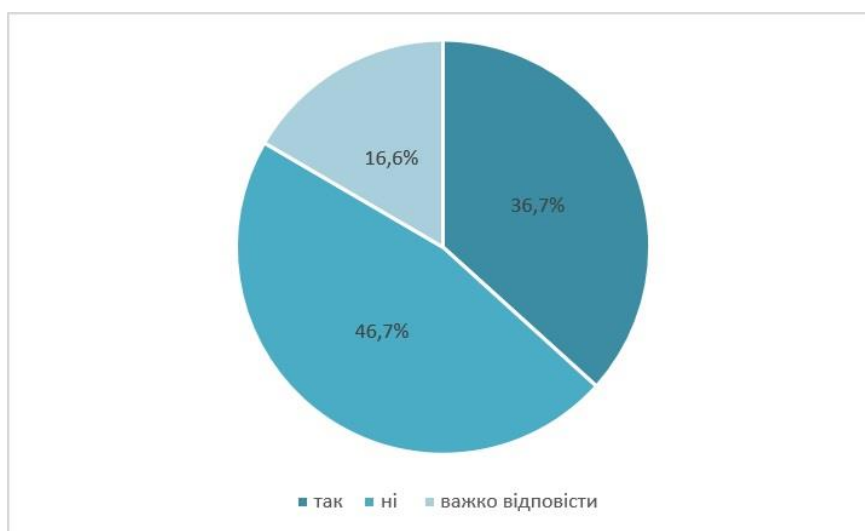

Рис. 2.17. Сегментограма результатів оцінювання якщо була б можливість постійно бути вдома та займатися хатніми справами? Чи відмовились би ви від роботи? За авторською анкетой (п. 16)

Результати за методикою «Маскулінність-фемінність» С. Бем [71] подані на рис. 2.18 (чоловіча підвибірка) і 2.19 (жіноча підвибірка).

Розглянемо результати досліджених чоловіків (див. рис. 2.18).

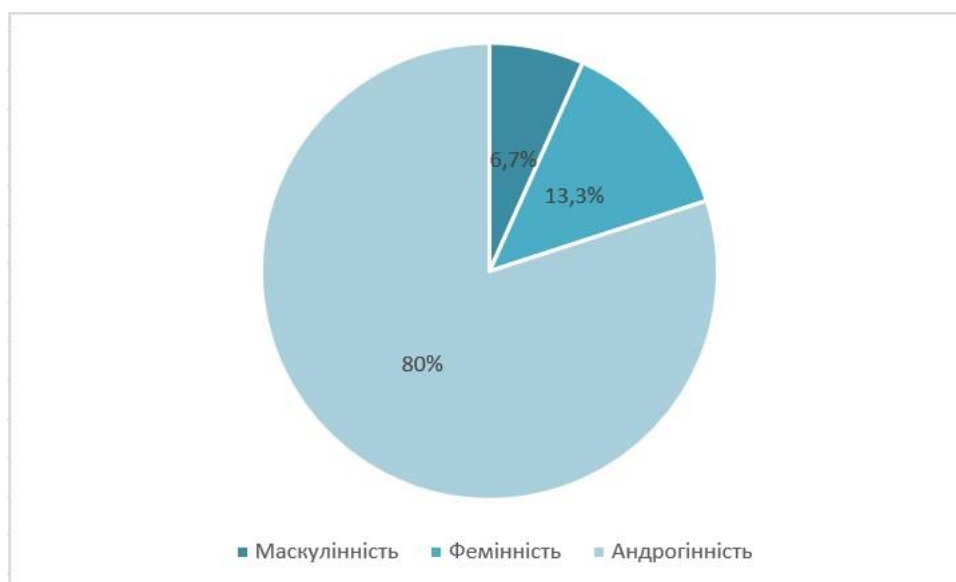

Рис. 2.18. Сегментнограма результатів оцінювання показників маскулінності-фемінності серед чоловіків (до корекції)

Як бачимо на рис. 2.18, у 80% чоловіків переважає андроїнність, що свідчить про гармонійне поєднання, як маскулінних, так і фемінних рис у особистості; у 13,3% чоловіків виявлено фемінність - приділення значної уваги емоційним аспектам, здатність до співчуття та співпереживання; у 6,7% досліджуваних чоловіків провідним типом є маскулінність, що характеризується незалежністю, наполегливістю, домінантністю, агресивністю, схильністю до ризику, самостійністю, впевненістю у собі тощо.

Результати досліджених жінок, за методикою С. Бем, дещо різняться (див. рис. 2.19).

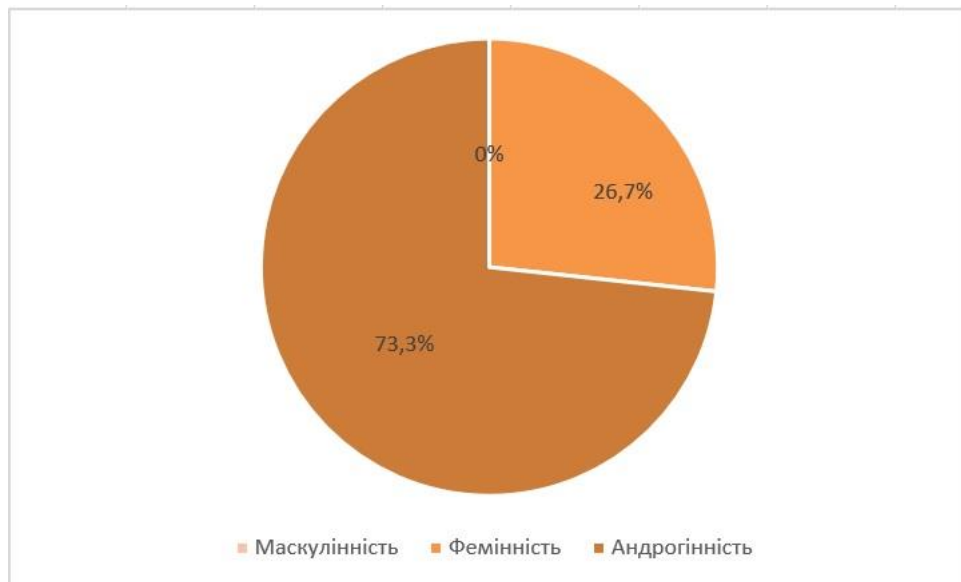

Рис. 2.19. Сегментограма результатів оцінювання показників маскулінності-фемінності серед жінок (до корекції)

Відповідно до рис. 2.19, у 73,3% опитуваних жінок переважає андроїнність, звідси випливає, що в них можуть бути на паритетних засадах представлені істотні риси як маскулінності, так і фемінності; у 26,7% жінок виявлено фемінність, характерними ознаками якого є: поступливість, м'якість, чутливість, сором'язливість, ніжність, сердечність, здатність до емпатії тощо; маскулінності серед опитуваних жінок не виявлено.

Таким чином, і в чоловічій, і в жіночій підвибірках переважає андроїнність, дещо менше проявлена фемінність, маскулінність виявлена лише у чоловічій підвибірці.

За методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса [20] результати подані на рис. 2.20 - 2.21.

Розглянемо результати у чоловічій підвибірці (див. рис. 2.20).

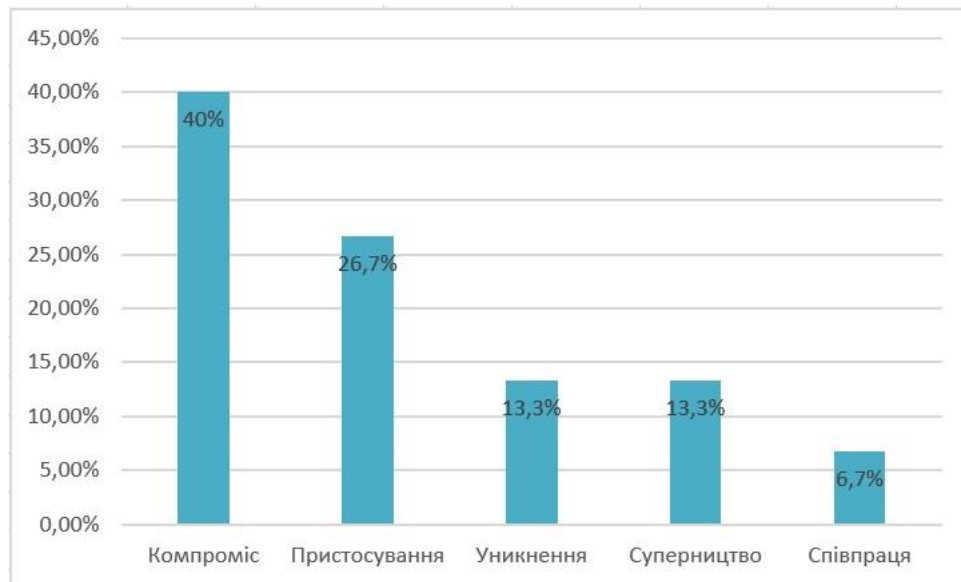

Рис. 2.20. Гістограма результатів оцінювання типів поведінки у конфліктній ситуації у чоловіків (до корекції)

Як бачимо на рис. 2.20, у 40% чоловіків переважним типом поведінки у конфлікті є компроміс, тобто даній групі чоловіків притаманно вирішувати конфліктну ситуацію шляхом укладання угоди на основі взаємних поступок; у 26,7% представників чоловічої статі домінує тип поведінки у конфліктній ситуації - пристосування, ця група чоловіків характеризується відмовою від власних інтересів на противагу іншого; по 13,3% чоловіків мають показники таких типів поведінки у конфліктній ситуації, як:

- суперництво - підкреслює боротьбу за ресурси або перевагу;
- уникнення - відсутність бажання до кооперації та досягнення власних цілей.

У 6,7% чоловіків провідним типом поведінки у конфліктній ситуації є співпраця - здатність до знаходження альтернатив, що цілком задовольняє інтереси обох зі сторін.

Оцінені дослідженням жінки показали інші результати за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К.Томаса [20] (див. рис. 2.21).

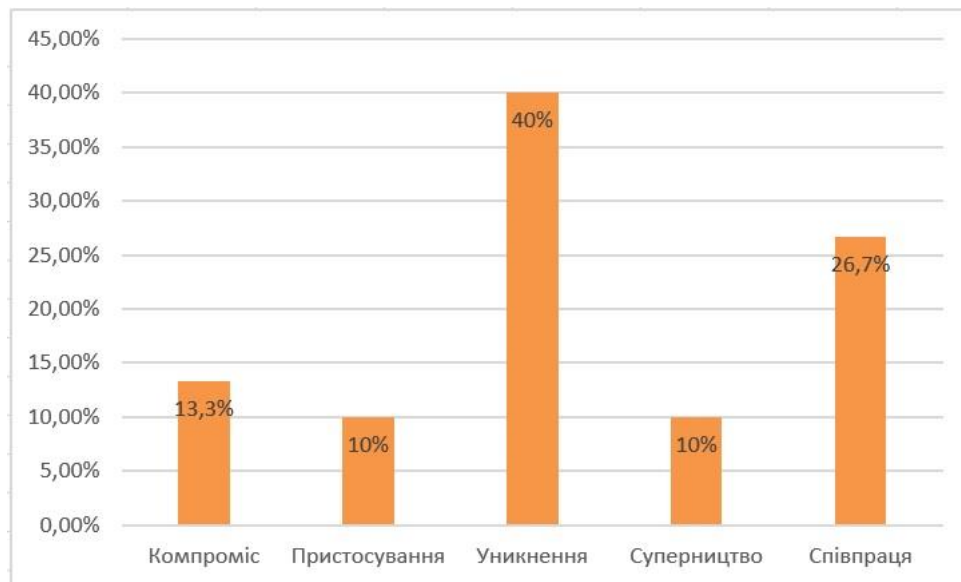

Рис. 2.21. Гістограма результатів оцінювання типів поведінки у конфліктних ситуаціях у жінок (до корекції)

Як бачимо на рис. 2.21, у 40% жінок провідним типом поведінки у конфлікті є уникнення - у них відсутнє прагнення до кооперації та до досягнення власних цілей; 26,7% жінок схильні виявляти такий тип поведінки у конфліктній ситуації, як співпраця, що характеризується пошуком альтернатив у ситуації для задоволення інтересів обох суб'єктів взаємодії; у 13,3% жінок переважає тип поведінки у конфлікті - компроміс - поступка заради досягнення спільної мети.

По 10% жінок мають показники таких типів поведінки у конфлікті, як:

- суперництво - прагнення перемогти задля того щоб ставити свої інтереси вище за інтереси інших;
- пристосування - на противагу суперництву, добровільне зречення від своїх інтересів та вигод заради іншого.

У цілому, за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса [20], у дослідженій підвибірці переважають компроміс та уникнення. Причому у чоловіків провідним типом поведінки є здатність до компромісу (40%), а у жінок - уникнення (40%).

Результати за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі [73], представлені на рис. 2.22. - 2.23.

На рис. 2.22 унаочнені результати чоловічої підвибірki.

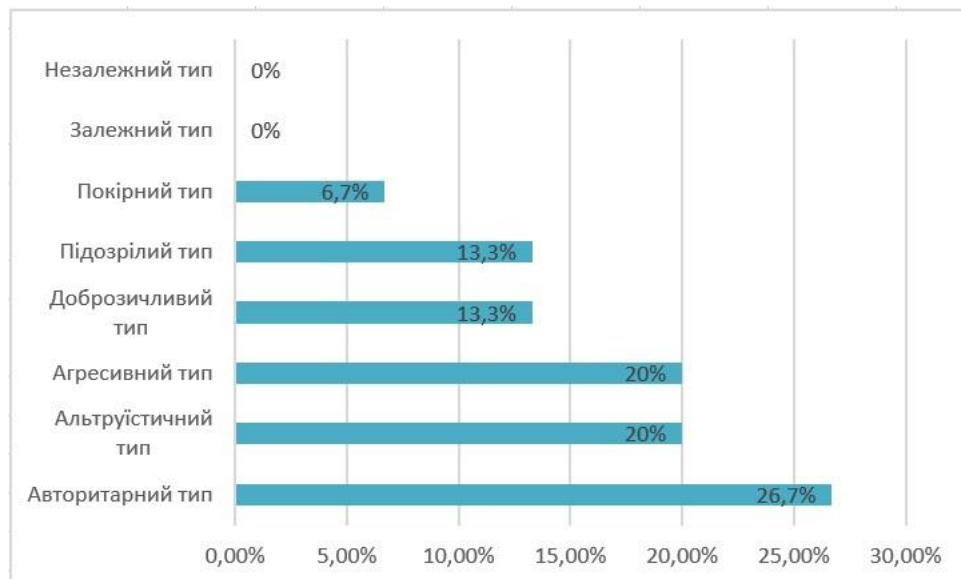

Рис. 2.22. Гістограма результатів оцінювання типів міжособистісних відносин серед чоловіків (до корекції)

Як показано на рис. 2.22, серед чоловіків домінує авторитарний тип поведінки, що складає 26,7%, що свідчить про їхню схильність до лідерства, домінування та незалежності. Ще по 20% чоловіків мають показники таких типів міжособистісної взаємодії:

- агресивний тип - ця група характеризується прямолінійністю в висловлюваннях і різкістю в оцінках інших;
- альтруїстичний тип - чоловіки з цим типом взаємодії є надзвичайно відповідальними, але часто жертвують своїми власними інтересами заради інших.

У 13,3% чоловіків спостерігаються такі типи міжособистісної взаємодії:

- підозрілий тип - ці чоловіки схильні до критики, є нетовариськими, замкнутими та скептично налаштованими;

- доброзичливий тип - для них характерна схильність до компромісного вирішення конфліктів та прагнення до гармонії з думкою оточуючих.

У 6,7% чоловіків провідним є покірний тип, який відзначається схильністю до підпорядкування та вразливістю до впливу інших.

Серед опитуваних чоловіків не виявлено таких типів міжособистісної взаємодії, за Т. Лірі, як: залежний та незалежний типи.

Проаналізуємо результати за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі [75] для жіночої підгрупи (див. рис. 2.23).

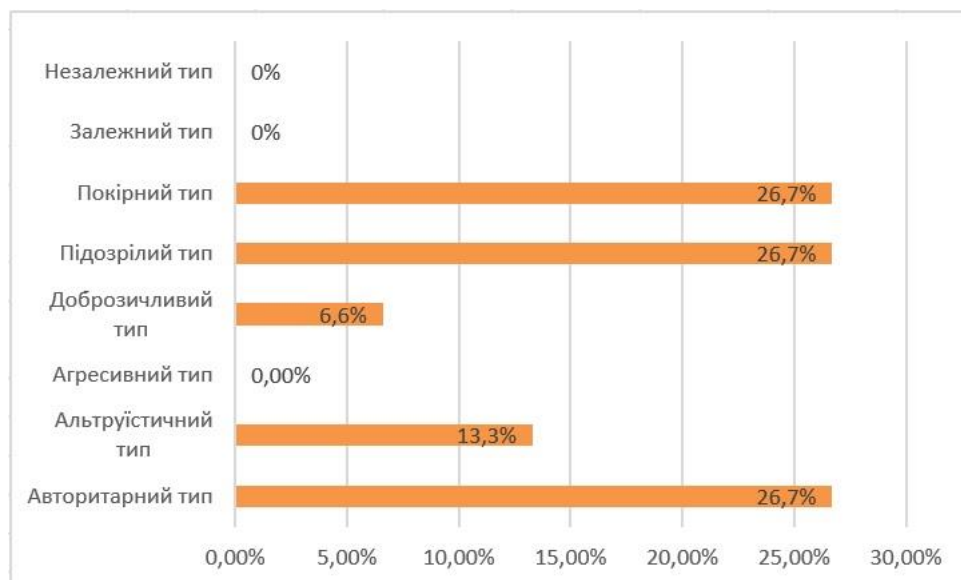

Рис. 2.23. Гістограма результатів оцінювання типів міжособистісних відносин серед жінок (до корекції)

Як показано на рис. 2.23, серед жінок домінують такі типи міжособистісної взаємодії, що складають по 26,7% досліджених:

- авторитарний тип - ці жінки відрізняються здатністю брати на себе відповідальність, а також прагненням до лідерства та незалежності;
- підозрілий тип - жінки з цим типом мають схильність до недовіри, підозрілості, ревнощів і образ.

- покірний тип - цей тип характеризується поступливістю, лагідністю, схильністю до пасивного підкорення, а також скромністю, несміливістю та сором'язливістю.

У 13,3% жінок домінує альтруїстичний тип міжособистісної взаємодії, який проявляється у делікатності, ніжності, прагненні піклуватися про близьких, а також у терпимості до недоліків і вмінні прощати.

У 6,6% жінок спостерігається тенденція до доброзичливого типу взаємодії, що включає здатність до взаємодопомоги, комунікабельність і уважність.

Серед опитаних жінок не було виявлено таких типів міжособистісної взаємодії, як залежний, незалежний або агресивний.

Отже, в дослідженій вибірці виявлено такі основні типи взаємодії:

- у жіночій підгрупі переважають авторитарний, підозрілий та покірний типи поведінки в міжособистісних відносинах, кожен з яких складає по 26,7%.

- у чоловічій підгрупі домінує авторитарний тип поведінки, що становить 26,7%.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У цьому розділі представлені результати емпіричного дослідження гендерної природи поведінки в сімейному конфлікті, в якому взяли участь 30 осіб, вибірка була розділена на жіночу та чоловічу підвибірки по 15 осіб у кожній групі. На основі емпіричного дослідження вказано на проблему гендерних особливостей сімейної конфліктної поведінки та необізнаності респондентів щодо вирішення сімейних конфліктів. 6,7% зі 100% респондентів звертаються за допомогою до експертів (психологів, медіаторів тощо).

У результаті емпіричного дослідження було з'ясовано, що:

- у більшості опитаних чоловіків (80%) та жінок (73,3%) провідною є андрогінність, що може бути пов'язано із змінами розвитку суспільства та зменшені необхідності в гендерному розподілі соціальних та побутових ролей, зміщуються акценти у класифікації суто чоловічих та жіночих ознак;
- за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса було визначено, що у дослідженій підвибірці переважають компроміс та уникнення. Причому у чоловіків провідним типом поведінки є здатність до компромісу (40%), а у жінок - уникнення (40%);
- згідно з методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі, у дослідженій вибірці були виявлені наступні домінуючі типи взаємодії: серед жінок переважають авторитарний, підозрілий і покірний типи поведінки, кожен з яких складає по 26,7%; серед чоловіків домінує авторитарний тип поведінки, який становить 26,7%.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОКОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА ПОДОЛАННЯ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

3.1. Методологія проведення програми подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей

У цьому дослідженні були розглянуті різні методи вирішення конфліктів, такі як переговори, бесіди, дискусії, диспути, моделювання конфліктних ситуацій, картографія, рольові ігри, логічний аналіз, мозковий штурм та метод оцінювальних листків [61]. Проаналізовано підходи, спеціально орієнтовані на подолання сімейних гендерних конфліктів.

Особливу увагу було приділено використанню кейс-тренінгів, які допомагають ефективно вирішувати сімейні конфлікти з урахуванням гендерних аспектів. Тренінги дозволяють моделювати конфліктні ситуації та на практиці освоювати методи їх вирішення [65].

Сімейні конфлікти потребують конструктивного діалогу та пошуку компромісів як ключові аспекти управління такими ситуаціями. Часто для подолання сімейних конфліктів залучають посередників [82]. Профілактика конфліктів у родині визначається спільними зусиллями всіх її членів, особливо від подружжя. Варто також враховувати, що деякі незначні суперечки можуть мати конструктивний характер, сприяючи досягненню компромісу і уникненню серйозніших конфліктів. Однак переважно найчастіше важливо уникати виникнення сімейних конфліктів [24].

Основні підходи до попередження сімейних сварок варіюються в залежності від потенційних учасників конфліктних ситуацій, таких як подружжя, батьки, діти та родичі. Спеціалізована література містить вичерпні рекомендації для кожного конкретного випадку [80]. Однак загалом,

відповідно до наукових досліджень сімейних взаємен, можна виділити кілька основних шляхів запобігання конфліктам:

- розвиток психолого-педагогічної грамотності та знань про основи сімейних відносин, особливо для подружжя;
- виховання дітей з урахуванням до її природних задатків, вікових стадій та емоційного стану;
- організація сімейного життя на принципах рівноправності, створення сімейних традицій, а також формування атмосфери взаємопідтримки, довіри та поваги;
- формування культури ефективного спілкування [43].

Досягнення порозуміння в сім'ї відбувається через домовленість по спірних питаннях, що є найкращим способом для подолання таких проблем. Проте існують і менш конструктивні методи, які можуть включати припинення родинних зв'язків з дітьми або іншими членами родини, позбавлення батьківських прав та інші подібні кроки. Такі рішення часто наносять значний емоційний і психологічний тягар на батьків або дітей, завдаючи глибоких психологічних травм [66].

Для успішного подолання гендерних конфліктів, спричинених гендерною нерівністю, необхідно усунути їх причини. Оскільки ці конфлікти можуть проявлятися на різних рівнях, слід розробити конкретні заходи для реалізації конкретного пункту. Для подолання внутрішньоособистісних конфліктів слід:

- 1) Розвінчати гендерні відмінності та міфи, що їх підтримують;
- 2) Пропагувати рівність між жінками та чоловіками в усіх сферах життя, що допоможе усунути гендерні стереотипи [67];
- 3) Запобігати гендерній ідентифікації, зокрема шляхом відсутності в медіапросторі контенту, що підкреслює точні деталі виконання, поведінки або соціальні ролі чоловіків і жінок [70].

Для успішного подолання широкомасштабних суспільних розбіжностей, які можуть мати значний масштаб і виникають через гендерну нерівність у

діловому спілкуванні, необхідно посилити роботу на такі напрямки інформаційної та просвітницької діяльності:

- усунення старих стереотипів, які вважали жінок менш інтелектуально розвиненими або непридатними для управлінської діяльності. Ці стереотипи досі впливають на особистісний розвиток жінок на ринку праці;
- сприяти розширенню горизонтів самореалізації.

Немає причин несумісності кар'єри та сімейного благополуччя, оскільки це різні способи розкриття особистісних можливостей, які людина може поєднувати за своїм бажанням [69];

- надання державою пільг для «жіночого» бізнесу, як це застосовується в передових країнах світу, а також просвіта обох статей щодо принципів гендерної рівності. Потрібно розробити і реалізувати спеціальні програми для допомоги суспільству в розумінні цього аспекта;

- усунення дискримінації за статтю на ринку праці. Жінкам слід бути більш рішучими і при пошуку роботи ретельно дізнаватися про ринкову вартість своїх кваліфікацій та професійних навичок [34].

Щоб забезпечити ліквідацію гендерної нерівності в Україні, слід реалізувати такі пріоритетні заходи:

1. Введення квот на посади в державних представницьких органах для жінок.
2. Гарантування оплати праці без дискримінацій за статтю шляхом впровадження сучасних систем оплати, що базуються на трудових досягненнях та активності працівника, незалежно від статі.
3. Запровадження додаткових соціальних гарантій для жінок у декретній відпустці, включаючи компенсацію частини витрат підприємства з боку держави підтримка вагітних жінок та матерів з немовлятами до трирічного віку.
4. Посилення ефективності обов'язкової гендерної експертизи проєктів, програм та законодавства, що стосуються економічної структурної

перебудови, податкової системи, інвестицій та зайнятості, з урахуванням їх впливу на жінок [16].

5. Проведення активної кампанії з протидії гендерній дискримінації, включаючи питання низької оплати праці, кар'єрних обмежень через скляну стелю, порушень прав жінок на ринку праці, а також розвінчання міфів про слабкість і недостатню витривалість жінок [16].

6. Розвивати гендерну статистику для більш точного моніторингу ситуації шляхом розширення переліку статистичних показників, що стане основою для виявлення явної та прихованої гендерної дискримінації [16].

Реалізація цих заходів стане важливим першим кроком до досягнення гендерної рівності в Україні. Ці кроки не лише відкриють нові можливості сприятимуть гармонійному розвитку особистості, реалізуючи як її інтелектуальний та творчий потенціал, так і гендерну ідентичність для подальшого гендерного розвитку, але й сприятимуть реалізації кожної людини як особистості, експерта та майбутнього творця. Це також сприятиме сталому розвитку окремих людей і суспільства в цілому [3].

Для вирішення сімейних конфліктів з урахуванням гендерних аспектів використано модель подолання гендерної нерівності та запобігання гендерним конфліктам, запропоновану Г. Ф. Москалик та М. О. Булак [42].

Ця модель ґрунтується на взаємодії трьох основних компонентів: держави, суспільства та сім'ї. Кожен з цих компонентів виконує свою роль, посилюючи вплив один одного. Схема взаємодії цієї трьохкомпонентної моделі представлена на рис. 3.1.

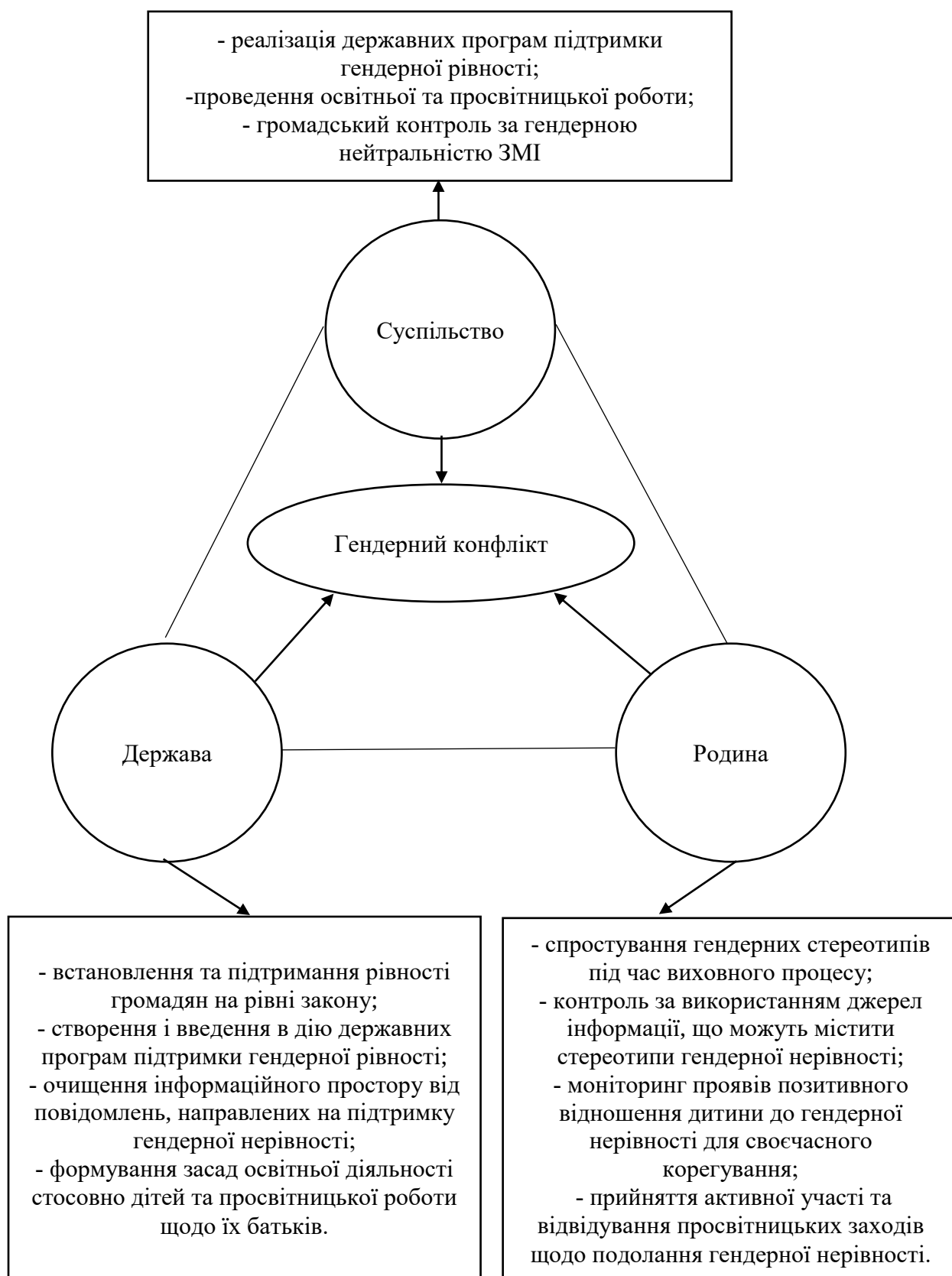

Рис. 3.1. Модель подолання гендерної нерівності та попередження гендерних конфліктів

Всі із цих елементів запропонованої моделі виконують певну функцію. Впровадження цієї системи, спрямованої на вирішення сімейних конфліктів з урахуванням гендерних аспектів, дозволить досягти наступних цілей:

- спрощення гендерних стереотипів у вихованні дітей;
- сприяння абсолютній гендерній рівності під час виховного процесу;
- зменшення впливу ЗМІ на формування суспільної свідомості та виключити медіаконтент, який пропагує гендерну нерівність;
- інтегрувати гендерну перспективу в освітню систему країни;
- розвивати гендерні компетенції як важливу складову майстерності педагогічної діяльності [42].

3.2. Опис програми подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних особливостей

Тренінг представляє собою форму групової діяльності, яка сприяє активній та креативній взаємодії як між учасниками, так і з тренером.

Інтерактивна методика гендерної тренінгової програми ґрунтується на переконанні, що люди навчаються більш зацікавлено, коли їхні знання та досвід визнаються цінними, і коли вони мають можливість поділитися цими знаннями в безпечному та підтримуючому середовищі [53].

Програма тренінгу спроектована так, щоб закріпити надану інформацію через практичні вправи, такі як рольові ігри, парна робота, мозковий штурм та метод кейсів. Використання різних методів в інтерактивних тренінгах обумовлене відмінностями у сприйнятті чоловіками та жінками, які беруть участь у тренінгу. Під час занять учасники тренінгу не лише змінюють свою поведінку, а й досягають таких результатів [14]:

1. Набувають практичних навичок і демонструють знання з теми тренінгу через виконання вправ.

2. Розширюють своє розуміння теоретичних аспектів, що підвищує їхню сприйнятливість.
3. Переглядають своє ставлення до стереотипів, що існують між чоловіками і жінками.
4. Змінюють напрямок мовного дискурсу.
5. Трансформують своє мислення та поведінку з упередженого на позитивне сприйняття.
6. Розвивають бажання внести зміни у свою діяльність, ґрунтуючи їх на принципах гендерної рівності.
7. Спостерігають за підтримкою або прямою допомогою з боку інших учасників.
8. Підтримують позитивні зміни у взаємодії між учасниками тренінгу.

Не існує потреби розрізняти гендерні тренінги для дорослих і дітей, оскільки такий підхід може підкріплювати нерівність і дихотомії. Роберт Пайк у своїй книзі Творчі методи навчання виділяє кілька ключових особливостей дорослого навчання:

1. Дорослі, як і діти, часто віддають перевагу практичному навчанню. Вони прагнуть пізнавати нове через практичний досвід та методи проб і помилок.
2. Дорослі зазвичай мають значний досвід і знання, які впливають на їх навчання. Вони приходять на тренінги з певним рівнем знань і очікують, що матеріал буде відповідати їхньому досвіду та потребам. Якщо тренер допоможе їм інтегрувати новий матеріал з їхнім досвідом, дорослі швидше приймуть його. Самостійна подача матеріалу тренером може бути менш ефективною, ніж залучення учасників до самостійного дослідження та розробки матеріалу [18].
3. Якість навчання тісно пов'язана з його захопливістю. Щоб забезпечити зацікавленість учасників, важливо, щоб навчання було інтерактивним і мотивуючим. Активна участь є ключовим фактором успіху.

Залучення учасників та створення радісного досвіду пізнання є важливими для ефективності навчання.

4. Навчання вважається завершеним лише тоді, коли відбулася зміна поведінки учасників. Це головна мета тренера. Зміни в поведінці мають відображати нові навички, відношення та знання, отримані під час тренінгу. Тренер має стимулювати учасників до змін у їх поведінці відповідно до нових знань [79].

При виборі тренінгових методів важливо враховувати кілька ключових чинників [20]:

- Мета: Які результати ми прагнемо досягти?
- Час: Який час і терміни є в нашому розпорядженні?
- Очікування учасників: Що саме учасники сподіваються отримати від тренінгу?
- Особисті пріоритети і навички: Які наші власні цілі та компетенції?
- Позитивний настрій і толерантність: Наскільки важливі позитивний підхід і терпимість у нашій роботі?
- Організаційні особливості: Які є специфічні умови організації, що потрібно врахувати?
- Інтерес і рівень знань групи: Як зацікавленість групи і їхній рівень досвіду можуть вплинути на сприйняття теми [21]?

Потреба в гендерному тренінгу є динамічним процесом, мета якого полягає в визначенні того, хто і чому потребує такого навчання, а також у формуванні його структури. Беручи до уваги конкретні обставини гендерного тренінгу, тренери, які готують і проводять тренінги, мають враховувати обсяг і зміст програми та формат, у якому буде подано матеріал відповідно до потреб учасників. На етапі проектування тренінгу важливо отримати інформацію про рівень досвіду, знання та позицію команди [15]. Динаміка тренінгової групи складається з двох основних компонентів: змістової та процесуальної. Важливо те, що зміст і процес взаємопов'язані,

тобто теми і завдання групової роботи органічно вписуються в розвиток стосунків і групової динаміки. Процес включає такі елементи, як атмосфера, стиль роботи, рівень зацікавленості та розвиток взаємодії між учасниками. Хоча люди часто зосереджуються на змісті, процес не менш важливий для ефективної командної роботи [49].

Тренер повинен не тільки контролювати зміст роботи групи (моделюючи та допомагаючи групі виступати фасилітатором), а й систематично спостерігати за змінами в міжособистісних взаємодіях групи. Вони повинні мати можливість ефективно втручатися, коли групова динаміка перешкоджає досягненню цілей навчання [10]. Розуміння цих аспектів допомагає тренерам визначити відповідні теми та передбачити можливі труднощі [27]. Доки фахівці з гендерних досліджень завершують початкову підготовку, ми пропонуємо розширену навчальну програму, яка спрямована на формування гендерної компетентності. Основний акцент програми полягає в тому, що тренер має набір вправ на різні теми, які можна адаптувати до потреб групи. Програма включає план навчання, який враховує індивідуальні потреби учасників [14].

Дане дослідження охоплює форми та методи роботи експертів (психологів, соціологів, медіаторів) у вирішенні гендерних конфліктів у сім'ї, а також результати наших констатувальних експериментів, на основі яких ми розробили 10-денний Тренінг орієнтований на сім'ї. (сімейні пари для вікової категорії 36-49 років) на тему Подолання гендерних конфліктів у сім'ї. Зараз план навчання виглядає наступним чином.

Методика проведення тренінгу для зміцнення сімейних відносин.
(подружніх пар)

День перший

Тема: Гендерні особливості подружніх конфліктів та шляхи їх подолання

Привітальне слово ведучого (міні-лекція)

Вельмишановні учасники!

Розпочинаємо наш тренінг, присвячений актуальній та важливій темі – подоланню гендерних конфліктів у сім'ї. Кожен з нас є частиною сім'ї, і гармонійні стосунки в ній – запорука щасливого життя.

Що ж таке гендерний конфлікт? Це протиріччя, яке виникає внаслідок зіткнення традиційних уявлень про чоловіків і жінок, які ролі вони повинні виконувати в сім'ї та суспільстві. Ці розбіжності можуть призводити до непорозумінь, сварок та навіть розриву стосунків [19].

Чому ця тема така важлива? Тому що гендерні конфлікти впливають на наше емоційне благополуччя, на стосунки з близькими людьми, а також на виховання наших дітей. На сьогоднішньому занятті ми:

- розглянемо різні види чоловічих і жіночих конфліктів,
- детально розглянемо причини їх виникнення,
- обговоримо шляхи їх вирішення.

Отримані знання допоможуть вам краще розуміти себе та своїх близьких, а також сприятимуть зміцненню ваших сімейних стосунків.

Запрошую вас до участі в тренінгу! Будемо разом шукати відповіді на складні питання і працювати над створенням гармонійних стосунків у наших сім'ях [15].

Бажаю вам успішного проведення тренінгу!

Мета: Ознайомити з темою: Поняття гендерного конфлікту в сім'ї. Види гендерного конфлікту.

Тривалість: 10 хвилин.

Ресурси: для подання інформації використовуються мультимедійна дошка, проектор і ноутбук, які мають аудіо та відео можливості.

Хід тренінгу: Цікавим є обговорення тренером теми гендерного конфлікту в сім'ї: Шановні слухачі, сьогодні ми обговоримо дуже важливу для нас тему поняття гендерного конфлікту в сім'ї.

Вправа сніжна куля [28].

Мета: познайомитися з учасниками.

Тривалість: 5-10 хвилин.

Хід: Тренер запрошує учасника сісти в коло і по черзі назвати своє ім'я, риси характеру, а також імена учасників групи та їхні риси характеру. Кожен учасник по черзі називає ім'я свого сусіда справа, а останній учасник повторює всі названі імена всіх членів групи в колі та їх риси характеру в тому порядку, в якому вони сидять.

Вправа Визначення правил групи [28]

Мета: визначити правила в групі.

Тривалість: 10 хв.

Ресурси: фліп-чарт, маркери.

Процес: Тренер: Сьогодні ми разом сформулюємо правила, за якими працюватиме наша команда, щоб нам з вами було зручно працювати в команді. Ведучий просить учасників ознайомитися з привилами, за якими буде працювати група учасників. Під час визначення правил тренер писав запропоновані учасниками правила на фліпчарті.

Приклад правила:

- намагайтеся приходити вчасно;
- вимкніть телефон;
- правило підняття рук;
- говоріть коротко по черзі;
- не заважайте іншим учасникам;
- без оцінювання;
- бути щирим.

Другий день

Тема: Подолання гендерних конфліктів в сім'ї

(Продовження)

Вступне слово : згадка про те чим ми займалися на минулому уроці

Тривалість 5-10 хвилин.

Вправа Тренінгові очікування [28]

Мета: З'ясувати потреби учасників щодо тренінгу.

Тривалість: 10-15 хвилин.

Ресурси: фліп-чарти, наклейки, фломастери/ручки, сімейні фотографії.

Процедура: Давайте кожен з вас поділиться, чого саме ви очікуєте від цього тренінгу з перефразування на наклейках і розмістити наклейки навколо сімейних фотографій, зображених на фліп-чарті.

Вправа Колективна поема [31]

Мета: підвищити обізнаність учасників щодо гендерної рівності.

Тривалість: 30 хв.

Ресурси: аркуш паперу, фломастери на кожного учасника

Хід роботи: Попросити учасників написати свої ініціали в верхньому правому кутку. Кожен учасник пише короткий рядок поеми якою мати бути ідеальний чоловік чи дружина їх якості характеру. Передає аркуш своєму сусіду і він продовжує доповнювати своїми словами

День третій

Вступне слово: згадка про те чим ми займалися на минулому уроці

Тривалість 5-10 хвилин.

Рольові ігри [31]

Мета: Глибоко дослідити та обговорити сучасні уявлення про гендерні ролі.

Тривалість: 20-30 хвилин

Ресурси: Під час тренінгу ми будемо використовувати картки з назвами різних професій (політика, вчителя, лікаря тощо).

Хід: Зараз ми розділимося на три команди і призначимо кожній групі роль (політика, вчителя, лікаря тощо). Тренер пропонує поговорити на такі теми: роль чоловіка та жінки у сучасному суспільстві описує ролі, кожна група

отримає завдання від тренера. По черзі, кожен з вас спробує призначені тренерами з професійної точки зору ролі.

Вправа Хвилина відвертості [31].

Мета: Підсумувати результати тренінгу за день, сприяти згуртованості команди та дозволити кожному студенту висловити свою думку.

Тривалість: 10 -15 хвилин

Ресурси: свічка, запальнички/сірники.

Кроки: Тренер: Наприкінці сьогоднішнього заняття я рекомендую вам виконати вправу хвилина відвертості. Тренер пропонує учасникам об'єднатися в коло для спільного обговорення, передавати запалені свічки та відповідати на запитання тренера.

Питання учасників:

- Які у вас залишилися враження після сьогоднішньої нашої зустрічі?
- Якщо подобається, то чому?
- Якщо вам це не подобається, чому?
- Що вас найбільше вразило під час нашої сьогоднішньої зустрічі?

День четвертий – п'ятий

Перегляд фільму за статевою ознакою [38]

Мета: Дослідити як учасники бачуть роль жінки та чоловіка в сім'ї та професійній діяльності.

Тривалість: 2 год. 20 хв.

Ресурси: проектор, ноутбук, фільм.

Хід заняття: Тренер: А зараз ми перейдемо до перегляду фільму.

Після перегляду здійснюється обговорення фільму.

- Чого хоче головний герой фільму?
- Чи має головний герой фільму підтримку оточуючих?
- Чого врешті-решт досягає герой фільму?
- Як ви вважаєте, чи важлива стать людини для успіху професійної кар'єри?

- Чи можна вірити, що кар'єрне зростання людини вплине на її сім'ю?

Шостий день

Вправа Фруктовий салат [28]

Мета: Викликати емоції учасників і спонукати їх продовжувати свої проекти.

Час: 5 хвилин.

Метод: Викладач сприяє учасникам гри Фруктовий салат. Учасники розсаджуються в коло, потім тренер запитує: Хто хоче дивитися телевізор, міняйтеся позиціями, Хто хоче їсти морозиво, міняйтеся позиціями, Любителі комп'ютерних ігор, збираємося! Давайте поміняємося місцями.

Робота в групах [31]

Мета: Проаналізувати гендерні нерівності та запропонувати шляхи їх подолання.

Тривалість: 20-30 хвилин

Ресурси: фліп - чарт/дошка, папір, фломастери/ручки.

Процедура: Тренер розділює учасників на 2 групи (група 1 — жінки, група 2 — чоловіки). Чоловіки, обговоріть у малих групах, як ви бачите гендерні нерівності у вашому житті та житті оточуючих вас жінок. Які ситуації ви вважаєте несправедливими або дискримінаційними? і записати свої думки на папері. Тренер відводить 10-15 хвилин для групового обговорення.

Після обговорення тренер пропонує вибрати першого представника від кожної групи, який читатиме роботу групи. Під час зачитування питань тренер записує те, що знайшла кожна група, на фліпчарті/дошці. Після визначення проблем тренер пропонує членам групи запропонувати шляхи їх вирішення.

Вправа Мозковий шторм [28]

Мета: Проаналізувати слабкі та сильні сторони чоловіків і жінок.

Тривалість: 15-20 хв.

Ресурси: дошка/фліпчарт, маркери.

Процедура: Тренер просить учасників визначити чоловічі та жіночі слабкі та сильні сторони. Після того, як слухач говорить, тренер записує його визначення на дошці/фліпчарті. Потім відбувається дискусія.

Сьомий-восьмий день

Вправа Концтабір [31]

Мета: сприяти згуртованості команди, формулювати командні стратегії та розкривати потенціал кожного учасника.

Тривалість: від 1 - 4 год.

Ресурси: принаймні 40 квадратних метрів порожнього приміщення, мотузка або стрічка, стрічка або стрічки/мотузкові кріплення.

Хід: Тренер: Шановні наші учасники, сьогодні я пропоную вам пограти в гру під назвою Концтабір. Тренер формує єдину команду з усіх учасників. Він є ведучим гри. Члени тренінгової команди перетягують канат/стрічка по центру кімнати на висоту самого вищого учасника групи. Ціль команди – перетнути мотузку/стрічку для всіх учасників, не торкаючись мотузки/стрічки, але з використанням власного одягу. Якщо один з учасників хоч трохи торкнеться мотузки/стрічки, це означає, що всі учасники знову починають переходити з одного боку на інший. Тренер має право змінювати умови гри.

Тренер запрошує учасників для обговорення гри.

Питання учасників:

- Вам подобається ця гра?
- Якщо гра подобається, то чому?
- Якщо вам це не подобається, чому?
- Що для вас було найважчим у цій грі?
- Яка частина гри була для вас найлегшою?
- Яка мета цієї гри?

Дев'ятий день

Мозковий штурм [32]

Мета: Дати визначення поняття конфлікт.

Тривалість: 10 -15 хв.

Ресурси: дошка або блокнот для малювання, маркери.

Хід: Тренер просить учасників дати визначення поняттю конфлікту. Зацікавлені учасники запропонували свої визначення. Потім, як слухач говорить, тренер записує його визначення на дошці/фліпчарті. Далі відбувається обмін думками та ідеями.

Вправа. Модель конфлікту [28].

Мета: створити наратив суперечки між учасниками та сприяти розвитку їхніх творчих здібностей.

Час: 15-30 хвилин.

Ресурси: нам знадобиться папір формату А4, фломастери, ручки та олівці.

Метод: викладач заохочує учасників візуалізувати будь-яку суперечку, а потім записати її. Далі учасники по черзі презентували свої роботи.

Вправа Відпрацювання глибокого дихання [28].

Мета: стимулювати активність учнів, зняти їх розумове та фізичне напруження.

Час: 5 хвилин.

Цикл: Тренуйте процес зцілення та відчуття, що може бути шкідливим або корисним. Отже, як ви реагуєте, коли у вас виникають негативні емоції чи переживання?

Коли ви відчуваєте сильний гнів і маєте бажання виплеснути його на іншу людину, вам потрібно негайно зупинитися, і ви можете зробити це: краще покинути кімнату, де перебуває та людина, яка вас розлютила. Якщо кімната велика, або кімната велика і ви не можете вийти, ви можете спробувати

наступні вправи: зробіть глибокий вдих через ніс і видихніть через рот. Цю вправу потрібно виконувати не менше 3 разів. Тренер попросив учасників спробувати вправу зробимо глибокий вдих.

Питання для обговорення:

- Що ви відчували під час виконання цієї вправи?
- Які емоції у вас виникали під час проведення цього завдання?

Вправа Навички вирішення конфліктів [32]

Мета: розкрити сутність проблеми та знайти шляхи її вирішення.

Тривалість: 20 -30 хв.

Ресурси: білий папір А-4, кольорові фломастери, ручки.

Хід: Тренер формує та розподіляє між учасниками різні конфліктні ситуації та описує її на аркуші паперу. Завдання, які учасники виконували протягом 5 хвилин. Визначте, у чому полягає конфлікт, і надайте пропозиції щодо його вирішення. Після цього тренер надав можливість кожному учаснику по черзі назвати конфлікти, описані в таблиці, і надати пропозиції щодо вирішення конфліктів.

Десятий день

Вправа Незакінчені речення [28]

Мета: Дізнатися, які цінності є найважливішими у вашій родині?

Тривалість: 3 -5 хв.

Хід: Тренер: Давайте візьмемо участь в інтерактивній вправі Незакінчені речення [49]. Тренер пропонує продовжити речення щоб отримати більш детальні та емоційні відповіді від учасників: Моя сім'я для мене – це...?

Після виступу студентів тренер сказав: Кожен з нас має своє унікальне розуміння сім'ї, і це робить нас такими різними. Але попри всі відмінності, нас об'єднує одне бажання щоб наші родини завжди жили в мирі, злагоді та доброті. Все у ваших і наших руках. Щоб зробити все добре для нашої родини, нам потрібно багато працювати.

Вправа Сімейний портрет [28]

Мета: Створити атмосферу, де кожен зможе проявити свою унікальність та відчувати себе частиною творчої родини.

Час: 15-20 хвилин.

Ресурси: білий папір формату А4 та фломастери або олівці.

Методика: Створити сімейний портрет це завдання дозволяє учасникам виразити свою любов і прихильність до родини.

Практика Характеристика членів сім'ї [28]

Мета: Зрозуміти, які почуття ми відчуваємо до кожного члена родини.

Тривалість: 10 -20 хв.

Ресурси: фотографії родини з попереднього завдання.

Хід: Тренер роздає учасникам візуальні матеріали з попереднього завдання та розповідає про негативні та позитивні риси особистості (2-3 риси особистості) кожного члена сім'ї. Потім малює портрет вашої родини та показує свій малюнок усім та представляє кожен малюнок, який символізує члена родини.

3.3. Аналіз результатів формувального етапу експерименту

Після участі в програмі (10-тиденному тренінгу) було проведено оцінку рівня готовності учасників до вирішення гендерних проблем в сім'ї.

Результати застосування методики С. Бем для оцінки маскулінність-фемінність подані на рис. 3.2 (чоловіча підвибірка) і 3.3 (жіноча підвибірка).

Розглянемо результати досліджених чоловіків (див. рис. 3.2).

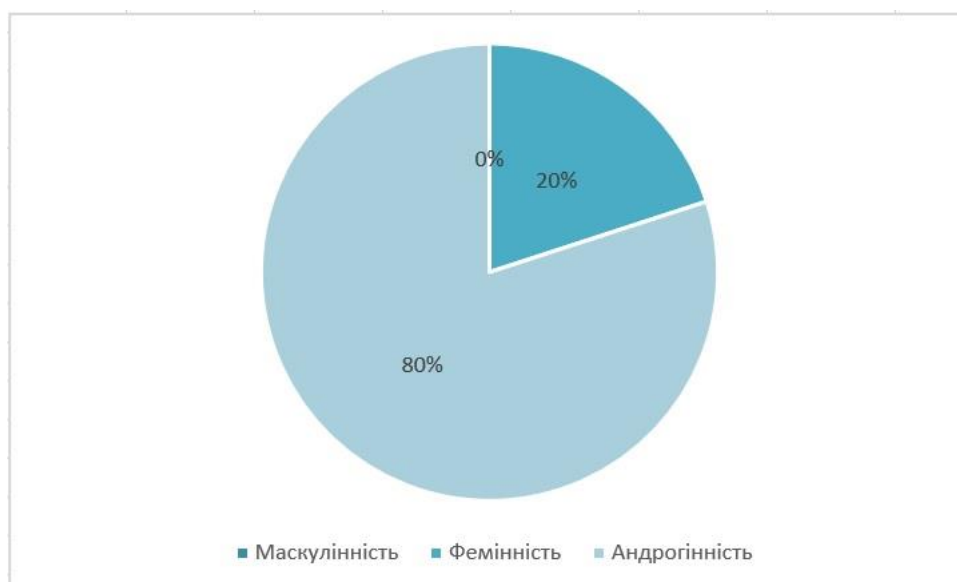

Рис. 3.2. Сегментограма результатів оцінювання показників маскулінності-фемінності серед чоловіків (після корекції)

Як бачимо на рис. 3.2, у 80% чоловіків переважає андрогінність; у 20% чоловіків виявлено фемінність – приділення значної уваги емоційним аспектам, здатність до співчуття та співпереживання; показників маскулінності серед респондентів виявлено не було.

Результати досліджених жінок, за методикою С. Бем представлені на рис. 3.3

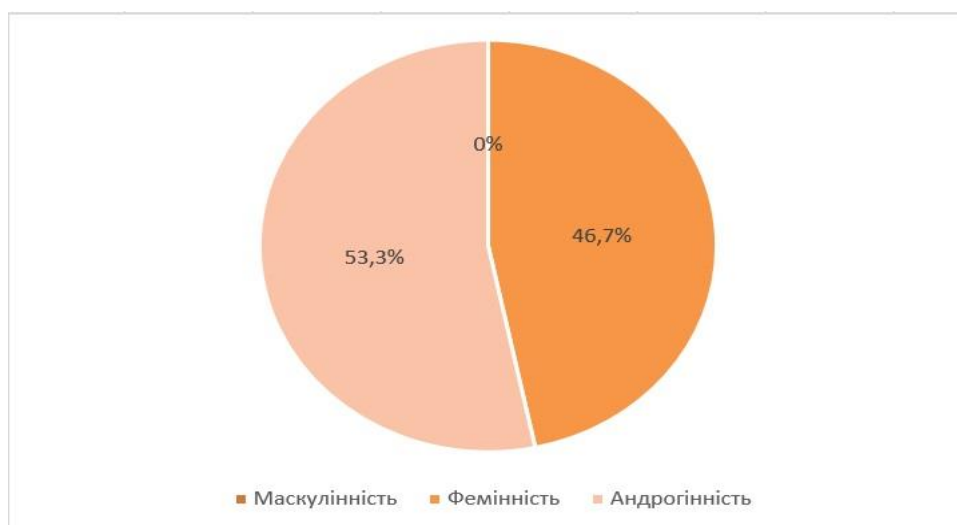

Рис. 3.3 Сегментограма результатів оцінювання показників маскулінності-фемінності серед жінок (після корекції)

Відповідно до рис. 3.3, у 53,3% опитуваних жінок переважає андрогінність; у 46,7% жінок виявлено фемінність, характерними ознаками якого є: поступливість, м'якість, чутливість, сором'язливість, ніжність, сердечність, здатність до емпатії тощо; жодна з опитуваних жінок не продемонструвала ознак маскулінності.

Результати дослідження за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса подані на рис. 3.4- 3.5.

Розглянемо результати у чоловічій підвибірці (див. рис. 3.4).

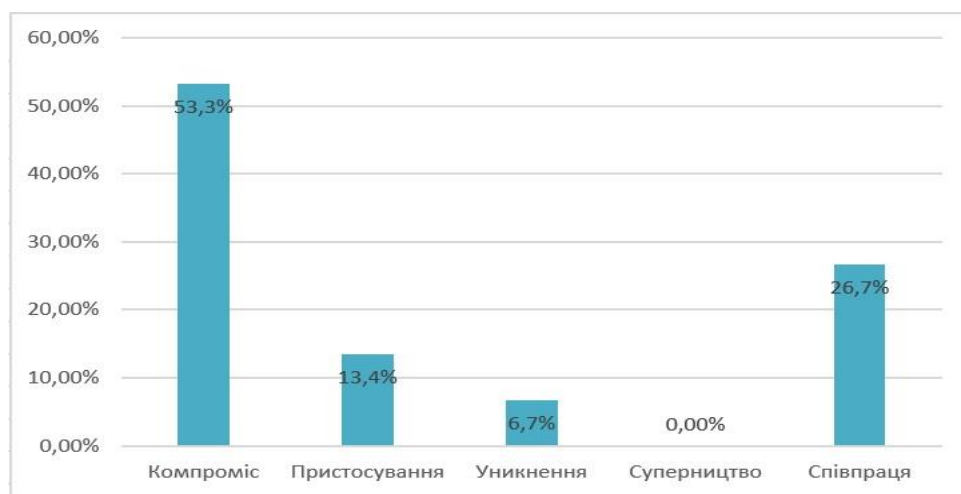

Рис. 3.4. Гістограма результатів оцінювання типів поведінки конфліктних ситуацій у чоловіків (після корекції)

Як свідчать дані рисунку 2.20, майже половина чоловіків (53,3%) обирають компроміс як основний стиль поведінки під час конфліктів; у 26,7% представників чоловічої статі домінує тип поведінки конфліктних ситуацій - співпраця; 13,4% чоловіків демонструють схильність до пристосування в конфліктах. У 6,7% чоловіків провідним типом поведінки конфліктних ситуацій є уникнення.

Жінки які пройшли дослідження показали інші результати за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К.Томаса [20] (див. рис. 3.5).

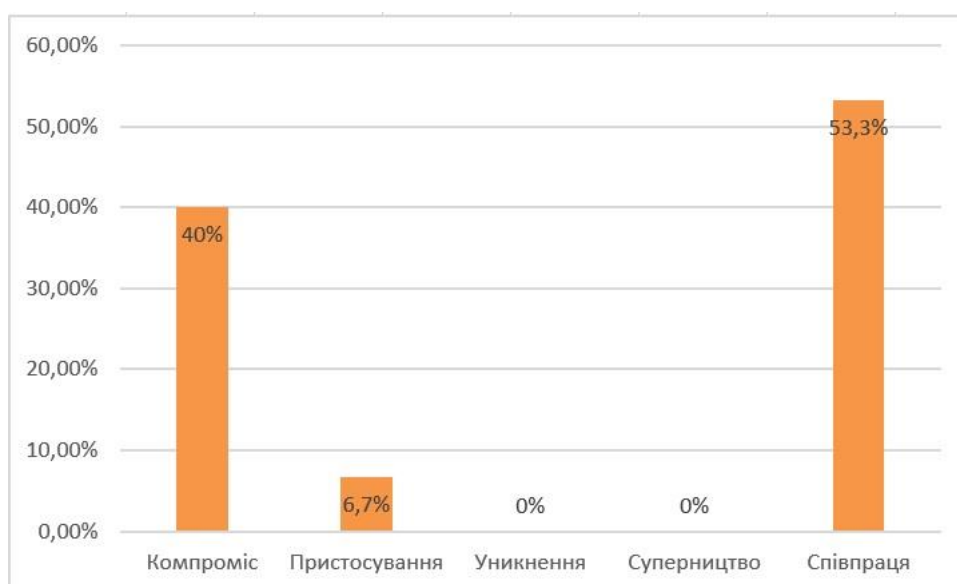

Рис. 3.5. Гістограма результатів оцінювання типів поведінки у конфліктних ситуаціях у жінок (після корекції)

Як бачимо на рис. 3.5, майже половина жінок (53,3%) обирають співпрацю як основний стиль поведінки під час конфліктів; майже половина жінок (40%) обирають компроміс як основний стиль поведінки під час конфліктів.; у 6,7% жінок переважає тип поведінки у конфліктній ситуації-пристосування.

У цілому, за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса, у дослідженій підвибірці переважають компроміс та співпраця. Причому у чоловіків провідним типом поведінки є здатність до компромісу (53,3%), а у жінок - співпраця (53,3%).

Результати за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі, представлені на рис. 3.6. - 3.7.

На рис. 3.6 унаочнені результати чоловічої підвибірки.

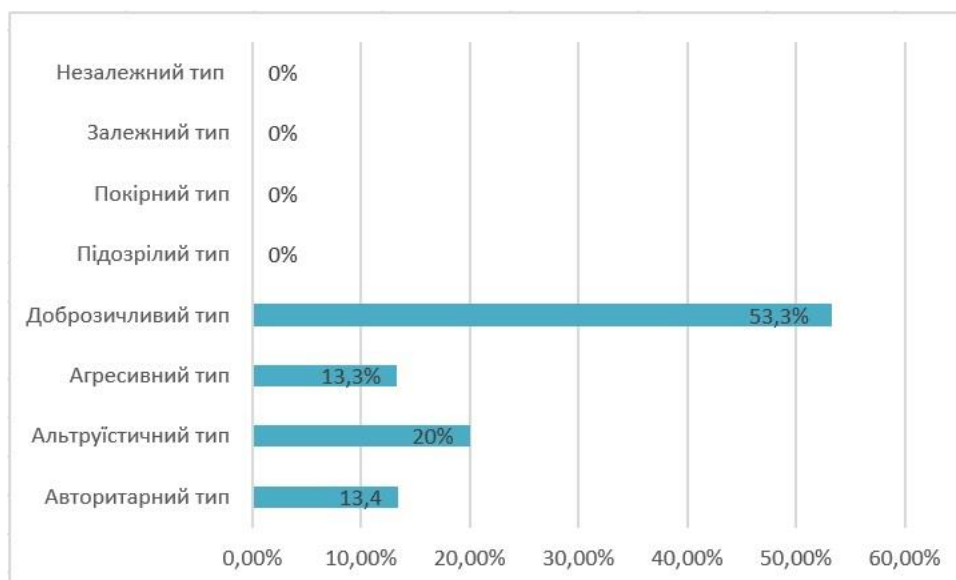

Рис. 3.6. Гістограма результатів оцінювання типів міжособистісних відносин серед чоловіків (після корекції)

Як бачимо на рис. 3.6, у чоловіків переважає доброзичливий тип поведінки - 53,3%; 20% чоловіків мають показник такого типу міжособистісної взаємодії, як альтруїстичний тип. 13,4% чоловіків мають показники такого типу міжособистісної взаємодії, як авторитарний тип; 13,3% чоловіків мають показник такого типу міжособистісної взаємодії, як агресивний тип

Серед опитуваних чоловіків не виявлено таких типів міжособистісної взаємодії, за Т. Лірі, як: залежний та незалежний типи, покірний та підозрілий.

Розглянемо результати за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі [75], у жіночій підвибірці (див. рис. 3.7).

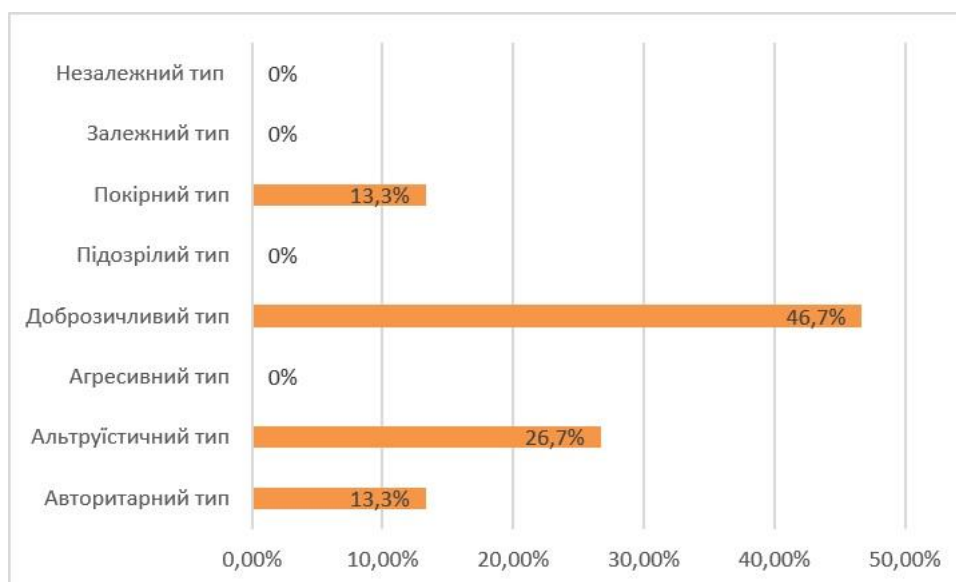

Рис. 3.7. Гістограма результатів оцінювання типів міжособистісних відносин серед жінок (після корекції)

Як бачимо на рис. 3.7, у жінок домінують показники такого типу міжособистісної взаємодії, як доброзичливий - 46,7%; у 26,7% жінок провідним типом міжособистісної взаємодії є альтруїстичний; в 13,3% жінок виявлено тенденцію до використання покірного та авторитарного типів міжособистісної взаємодії.

Серед опитуваних жінок не виявлено таких типів міжособистісної взаємодії, як: залежний, незалежний, підозрілий та агресивний типи.

Отже, у дослідженій вибірці виявлені такі провідні типи взаємодії:

- у жіночій та чоловічій підвибірці переважає доброзичливий тип поведінки у міжособистісних відносинах (46,7% та 53,3% відповідно).

3.4. Перевірка ефективності впровадження програми подолання конфліктів подружніх пар з урахуванням їх гендерних особливостей

З метою оцінки ефективності запропонованої програми був проведений порівняльний аналіз динаміки отовності учасників для вирішення гендерних

конфліктів у сім'ї до та після завершення експериментального втручання (до та після участі в програмі).

Порівняльний аналіз результатів за шкалою маскулінність-фемінність С. Бем [71] подані в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльні результати констатувального та формувального етапів дослідження за методикою Маскулінність-фемінність С. Бем [71]

Показник	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Маскулінність	6,7%	0%	0%	0%
Фемінність	13,3%	26,7%	20%	46,7%
Андрогінність	80%	73,3%	80%	53,3%

Співставлення результатів дослідження за методикою Маскулінність-фемінність С. Бем [71] (табл. 3.1) дає змогу констатувати наступне: серед чоловіків на формувальному етапі кількість опитуваних з рисами фемінності зросла (+6,7%), зменшилась кількість респондентів, котрі продемонстрували риси маскулінності (-6,7%); серед жінок на формувальному етапі експерименту зросла кількість респондентів, які продемонстрували риси фемінності (+20%) та зменшилась кількість жінок з рисами андрогінності (-20%).

У табл. 3.2 наведено порівняння типів поведінки за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса [20] на констатувальному та формувальному етапах досліджень.

Таблиця 3.2

Порівняльні результати констатувального та формувального етапів дослідження за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса [20]

Показник	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Компроміс	40%	13,3%	53,3%	40%
Пристосування	26,7%	10%	13,4%	6,7%
Уникнення	13,3%	40%	6,7%	0%
Суперництво	13,3%	10%	0%	0%
Співпраця	6,7%	26,7%	26,7%	53,3%

Порівняння результатів дослідження за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса [20] (див. табл. 3.2) дає змогу констатувати наступне: серед чоловіків на формувальному етапі зросла кількість респондентів з типом поведінки компроміс (+13,3%), зменшилась кількість респондентів, котрі продемонстрували тип поведінки пристосування (-13,3%), зменшилась кількість респондентів з типом поведінки уникнення (-6,6%), зменшилась кількість респондентів з типом поведінки суперництво (-13,3%), зросла кількість респондентів з типом поведінки співпраця (+20%); серед жінок на формувальному етапі експерименту зросла кількість респондентів з типом поведінки компроміс (+26,7%), зменшилась кількість респондентів, котрі продемонстрували тип поведінки пристосування (-3,3%), зменшилась кількість респондентів з типом поведінки уникнення (-40%), зменшилась кількість респондентів з типом поведінки суперництво (-10%), зросла кількість респондентів з типом поведінки співпраця (+26,6%).

У табл. 3.3 наведено порівняння типів міжособистісних відносин за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі [75] на констатувальному та формувальному етапах досліджень.

Таблиця 3.3

Порівняльні результати констатувального та формувального етапів дослідження за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі [75]

Тип міжособистісних відносин	Констатувальний етап		Формувальний етап	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Авторитарний	26,7%	26,7%	13,4%	13,3%
Альтруїстичний	20%	13,3%	20%	26,7%
Агресивний	20%	0%	13,3%	0%
Доброзичливий	13,3%	6,6%	53,3%	46,7%
Підозрілий	13,3%	26,7%	0%	0%
Покірний	6,7%	26,7%	0%	13,3%
Залежний	0%	0%	0%	0%
Незалежний	0%	0%	0%	0%

Порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження за методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі [74] (див. табл. 3.3) дає змогу констатувати наступне: серед чоловіків на формувальному етапі зменшилась кількість респондентів з авторитарним типом міжособистісних відносин (-13,3%), зменшилась кількість респондентів, котрі продемонстрували агресивний тип міжособистісних відносин (-6,7%), зросла кількість респондентів з доброзичливим типом міжособистісних відносин (+40%), зменшилась кількість респондентів з підозрілим типом міжособистісних відносин (-13,3%), зменшилась кількість респондентів з покірним типом міжособистісних відносин (-6,7%); серед жінок на формувальному етапі експерименту зменшилась кількість респондентів з авторитарним типом міжособистісних відносин (-13,4%), зросла кількість респондентів, котрі продемонстрували альтруїстичний тип міжособистісних відносин (+13,4%), зросла кількість респондентів з доброзичливим типом міжособистісних

відносин (+40,1%), зменшилась кількість респондентів з підозрілим типом міжособистісних відносин (-26,7%), зменшилась кількість респондентів з покірним типом міжособистісних відносин (-13,4%).

Щоб оцінити ефективність психокорекційної програми було проведено порівняння результатів двох груп (до тренінгу та після) з використанням t-критерію Стюдента.

Розрахунок критерію Стюдента (t-критерій)

Парний t-тест для перевірки гіпотези про рівність середніх:

$$t = \frac{[x_1 - x_2]}{[m_1 + m_2]} \quad (4.1)$$

де:

$\bar{X}_1, \bar{X}_2$ — середні значення вибірок,

S_1^2, S_2^2 — дисперсії вибірок,

n_1, n_2 — обсяг вибірок,

r — кореляція між вибірки

1. t-критерій для оцінки міжособистісних відносин (Т. Лірі) (див. табл. 4.4)

Дані:

Середні: $\bar{X}_1 = 14,21, \bar{X}_2 = 15,23,$

Дисперсії: $S_1^2 = 9,41, S_2^2 = 10,46,$

Обсяг вибірок: $n_1 = n_2 = 30,$

$r = 0,9239.$

Розрахунок t-статистики:

$$t = (\bar{X}_1 - \bar{X}_2) / \sqrt{((S_1^2 / n) + (S_2^2 / n) - 2r * \sqrt{((S_1^2 * S_2^2) / n^2)})}$$

Результат:

t-статистика вже розрахована як $t = -2,456$.

Критичне значення (двостороннє): $t_{kr} = 2,042$.

Висновок: Оскільки $|t| > t_{kr}$, гіпотеза про рівність середніх відхиляється.

2. t-критерій для оцінки реагування конфліктів (К. Томаса)

Дані:

Середні: $\bar{X}_1 = 59,43$, $\bar{X}_2 = 60,6$,

Дисперсії: $S_1^2 = 48,77$, $S_2^2 = 28,70$,

Обсяг вибірок: $n_1 = n_2 = 30$,

$r = 0,9452$.

Розрахунок t-статистики:

$$t = (\bar{X}_1 - \bar{X}_2) / \sqrt{((S_1^2 / n) + (S_2^2 / n) - 2r * \sqrt{(S_1^2 * S_2^2) / n^2})}$$

Результат:

t-статистика вже розрахована як $t = -2,554$.

Критичне значення (двостороннє): $t_{kr} = 2,042$.

Висновок: Оскільки $|t| > t_{kr}$, різниця між середніми значима.

Загальні висновки:

1. Результати тренінгу підтвердили гіпотезу про значний вплив запропонованої програми.

2. Як для міжособистісних відносин (Т. Лірі), так і для реагування на конфлікти (К. Томаса), зміни статистично значимі.

Для більш точного аналізу можна провести додаткові перевірки, зокрема обчислити довірчі інтервали для середніх та їх різниць.

Таблиця 4.4

Розрахунок критерію Стьюдента за рівнем параметрів для міжособистісних відносин (Т. Лірі) (до та після проведення тренінгу)

Параметри	До корекції	Після корекції
Середнє ($\bar{X}$)	14.21	15.23
Дисперсія (S^2)	9.41	10.46
Обсяг вибірки (n)	30.0	30.0
Кореляція (r)	0.9239	0.9239

Таблиця 4.5

Порівняльні параметри для реагування конфліктів (К. Томаса) (до та після проведення тренінгу)

Дані таблиці:

Параметри	До корекції	Після корекції
Середнє ($\bar{X}$)	59.43	60.6
Дисперсія (S^2)	48.77	28.7
Обсяг вибірки (n)	30.0	30.0
Кореляція (r)	0.9452	0.9452

На підставі отриманих даних можна констатувати, що в результаті тренінгу середнє значення параметра в першій вибірці статистично значимо відрізняється від другої вибірки. Це свідчить про те, що тренінг мав позитивний вплив на покращення міжособистісних відносин серед подружніх пар. Високий рівень кореляції між параметрами в обох вибірках підтверджує, що досліджувальні характеристики тісно пов'язані між собою.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У результаті теоретичного аналізу проблеми конфліктів з'ясовано, що попередження і вирішення сімейних конфліктів мають бути основними аспектами управління такими ситуаціями. Часто для цього залучають посередників.

Встановлено, що запобігання сімейним конфліктам залежить від участі всіх членів сім'ї, особливо подружжя. Варто також враховувати, що дрібні сімейні сварки іноді можуть мати позитивний ефект, допомагаючи знайти спільне рішення та уникнути серйозніших конфліктів. Однак в більшості випадків уникнення сімейних конфліктів є бажаним.

Як запобігти сімейним конфліктам, залежить від того, між ким саме вони виникають (наприклад, між батьками і дітьми). Для кожної конкретної ситуації можна знайти корисні рекомендації в спеціалізованій літературі. Серед найбільш загальних підходів до попередження сімейних конфліктів відповідно до соціально-психологічних закономірностей розвитку сім'ї можна виділити:

- формування психолого-педагогічної культури та знань про основи сімейних відносин, що особливо актуально для подружжя;
- виховання дітей з урахуванням їх індивідуальних психологічних і вікових особливостей, а також емоційного стану;
- організація сімейного життя на принципах рівноправності, укріплення сімейних звичаїв та обрядів, розвиток взаємодопомоги, взаємної відповідальності один перед одним, довіри та поваги;
- розвиток культури спілкування.

Дослідження показали, що інтерактивна форма роботи, зокрема тренінг, є ефективним інструментом для вирішення сімейних конфліктів з урахуванням гендерних аспектів. У рамках тренінгу можна змодельовати конфлікти та отримати навички їх вирішення.

Було розроблено і протестовано десятиденний тренінг під назвою «Подолання гендерних конфліктів у сім'ї», в якому взяли участь 30 осіб (15 пар). У ході тренінгу застосовувалися різноманітні методи та форми, такі як міні-лекції, мозкові штурми, рольові ігри, а також метод кейсів.

На основі аналізу змін у рівні готовності учасників до вирішення гендерних конфліктів у сім'ї до і після реалізації нашої програми, було підтверджено, що розроблена програма подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних аспектів демонструє значну ефективність.

ВИСНОВКИ

1. Охарактеризовано поняття подружніх конфліктів в психології.

Подружні конфлікти часто пов'язані з бажанням людей задовольняти власні потреби нехтуючи інтересами партнера. Конфлікти в шлюбі виникають через психологічні та соціальні чинники. Різні темпераменти, неготовність до шлюбу та відсутність сексуальної сумісності часто призводять до конфліктів у парах. Із соціально-матеріальних факторів: житлові труднощі; соціальне середовище; девіантна поведінка члена сім'ї. Такі конфлікти можуть відігравати як негативну, так і позитивну роль, сприяючи особистісному зростанню, укріпленню сім'ї та сприятливому розвитку взаємин між подружжям та всіма членами сім'ї, тоді як деструктивні конфлікти можуть руйнувати родинні зв'язки. Незалежно від обставин і причин, кожен конфлікт потребує уваги та вміння керувати та вирішувати розбіжності. Для досягнення цих цілей важливо розуміти причини виникнення конфліктів та механізми їх розвитку, що визначають їх характер.

2. Досліджено гендерні відмінності поведінки в сімейних стосунках.

Гендерні конфлікти виникають внаслідок розбіжностей між очікуваннями, щодо того, як чоловіки та жінки повинні поводитися, та несхваленням або неможливістю особистості або групи відповідати цим очікуванням. Кожен гендерний конфлікт має свої коріння у статевій та рольовій диференціації, яка існує в будь-якому суспільстві. На всіх рівнях соціальної взаємодії гендерні конфлікти виникають через відмінності у гендерних ролях. Як людина поводить себе під час конфлікту залежить від певної ситуації. Поведінка людини у конфлікті залежить від об'єктивних умов самого конфлікту, таких як сила сторін, підтримка, доступ до ресурсів, а також соціальні ролі, включаючи гендерні відмінності.

Гендерні відмінності виявляються у різниці у поведінці між учасниками конфлікту, яка виникає з різниці в уявленнях, цінностях, підходах до вирішення проблем. Ці розбіжності та непорозуміння між статевими групами

часто призводять до гендерної нерівності, яка стає перешкодою для розвитку людського та інтелектуального потенціалу нашої країни. Гендерна дискримінація та соціальні конфлікти є проявом цієї нерівності. Функціонування гендерних конфліктів перешкоджає стабілізації суспільної ситуації, оскільки вони зумовлюють конкуренцію між статевими групами за визнання та вплив у суспільстві.

3. Підібрані методики та проведено емпіричне дослідження гендерних особливостей поведінки в подружніх конфліктах.

На основі емпіричного дослідження вказано на проблему гендерних особливостей сімейної конфліктної поведінки та необізнаності респондентів щодо вирішення сімейних конфліктів. 6,7% зі 100% респондентів звертаються за допомогою до експертів (психологів, медіаторів тощо).

У результаті емпіричного дослідження було з'ясовано, що:

- у більшості опитаних чоловіків (80%) та жінок (73,3%) провідною є андрогінність, що може бути пов'язано із змінами розвитку суспільства та зменшені необхідності в гендерному розподілі соціальних та побутових ролей, зміщуються акценти у класифікації суто чоловічих та жіночих ознак;
- за методикою Визначення типів поведінки у конфліктній ситуації К. Томаса було визначено, що у дослідженій підвибірці переважають компроміс та уникнення. Причому у чоловіків провідним типом поведінки є здатність до компромісу (40%), а у жінок – уникнення (40%);
- згідно з методикою Діагностика міжособистісних відносин Т. Лірі, у дослідженій вибірці були виявлені наступні домінуючі типи взаємодії: серед жінок переважають авторитарний, підозрілий і покірний типи поведінки, кожен з яких складає по 26,7%; серед чоловіків домінує авторитарний тип поведінки, який становить 26,7%.

4. Створено й апробовано програму соціально-психологічного тренінгу з вирішення подружніх конфліктів з урахуванням гендерної поведінки.

У результаті теоретичного аналізу проблеми конфліктів з'ясовано, що розв'язання сімейних проблем, мають бути основними аспектами управління такими ситуаціями. Часто для цього залучають посередників.

Встановлено, що запобігання сімейним конфліктам залежить від участі всіх членів сім'ї, особливо подружжя. Варто також враховувати, що дрібні сімейні сварки іноді можуть мати позитивний ефект, допомагаючи знайти спільне рішення та уникнути серйозніших конфліктів. Однак в більшості випадків сімейні конфлікти бажано уникати.

Ефективність методів запобігання сімейним конфліктам залежить від особливостей взаємин між подружжям, батьками, дітьми та родичами. Для кожної конкретної ситуації можна знайти корисні рекомендації в спеціалізованій літературі. Серед найбільш загальних підходів до уникнення сімейних сварок відповідно до соціально-психологічних закономірностей розвитку сім'ї можна виділити:

- формування психолого-педагогічної культури та знань про основи сімейних відносин, що особливо актуально для подружжя;
- виховання дітей з урахуванням їх індивідуальних психологічних і вікових особливостей, а також емоційного стану;
- організація сімейного життя на принципах рівноправності, створення міцної сім'ї, посилення сімейних цінностей, взаємної відповідальності, взаємна шана та повага;
- розвиток культури спілкування.

Дослідження показали, що інтерактивна форма роботи, зокрема тренінг, є ефективним інструментом для вирішення сімейних чвар з урахуванням гендерних аспектів. У рамках тренінгу можна змодельовати конфлікти та отримати навички їх вирішення.

Було розроблено і протестовано десятиденний тренінг під назвою Подолання гендерних конфліктів у сім'ї, в якому взяли участь 30 осіб (15 пар). У ході тренінгу застосовувалися різноманітні методи та форми, такі як міні-лекції, мозкові штурми, рольові ігри, а також метод кейсів.

На основі аналізу змін у рівні готовності учасників до вирішення гендерних конфліктів у сім'ї до і після реалізації нашої програми, ми підтвердили, що розроблена програма подолання подружніх конфліктів з урахуванням гендерних аспектів демонструє значну ефективність.

5. Оцінено ефективність корекційних заходів для внесення коректив за допомогою t-критерію Ст'юдента.

На ефективність проведених тренінгів вказує розрахований показник t-Стюдента, який виявився більший за табличне значення, а відтак розроблена програма призвела до збільшення рівня задоволеності та підвищення рівня організаційної лояльності.

Гендерні стосунки у подружніх парах є одним із основних аспектів побудови гармонійної сімейної динаміки. Розробка і впровадження тренінгових програм, спрямованих на покращення взаємодії між партнерами, дозволяє зміцнити стосунки, підвищити задоволеність шлюбом та знизити рівень конфліктів. Дослідження ефективності таких програм демонструють їх позитивний вплив, що підтверджується аналі

На основі результатів, представлених у дослідженні, показник t-Стюдента перевищив табличне значення, таким чином, впровадження спеціалізованих тренінгів, які враховують гендерні особливості та психологічні потреби партнерів, є ключовим інструментом у створенні здорових і тривалих стосунків. Це підтверджує наявність додаткового подальшого розвитку подібних програм, які допомагають парам краще розуміти один одного, долати розбіжності та будувати щасливу сім'ю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алмаші С. І. Гендерні особливості подружніх конфліктів. Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства. 2017. С. 5-8.
2. Андросова А. С., Шеленкова, Н. Л. Специфіка подружніх конфліктів. Психологічний журнал, 2020. № (3). URL: <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/195933> (дата звернення: 29.07.2024).
3. Багнета Н.. Подружній конфлікт як соціальнопсихологічний феномен. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації, 2011. №2, 189-193.
4. Батрин Н. В. Стратегії та методи управління гендерними конфліктами. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/13562/1/Gender_Conflicts.PDF (дата звернення: 29.07.2024).
5. Бодальов А.А. Психологія міжособистісних відносин. Питання психології. 2015. № 2. С. 18.
6. Бондаровська В. Стадії розвитку сім'ї. Види сімейних конфліктів. Київ : Вид. дім «Шкіл. Світ» :Вид. Л. Галіцина, 2015. С.12-15.
7. Бондарчук О.Й. Психологія сім'ї. Харків : Вид-во НУА, 2016. 386 с.
8. Бортнік С. М. Вирішення конфліктів ділового спілкування в умовах гендерної нерівності. Економічний форум. 2014. № 2. С. 272-285. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_2_47 (дата звернення: 29.07.2024).
9. Бужинська С. М. Сімейні конфлікти: причини виникнення та засоби психологічної допомоги. Theoretical and empirical scientific research : concept and trends: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (United Kingdom, Oxford, July 24, 2020): Oxford Sciences Ltd.& European Scientific Platform, 2, 135-137.

- 10.Булах І. С., Кузьменко В. У., Помиткін Е. О. Консультативна психологія: підручник. Вінниця: Нілан, 2014. 484 с.
- 11.Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молодшої сім'ї. Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015. № 9. С.22-26.
- 12.Васильченко О. М. Сучасні підходи до дослідження сім'ї у психології. Правничий вісник Університету "КРОК". 2016. Вип. 24. С. 221–228.
- 13.Васищев В. С. Психологія подружніх взаємин: теоретико-методологічні підходи до дослідження. Вісник Національного університету оборони України. 5 (24). 2011. С. 93-98.
- 14.Васьківська С. В. Технологія консультування. Київ: Главник, 2005. 96 с.
- 15.Вашека, Т. В. Основи психологічної практики: навч. посіб. Київ: НАУ-друк, 2009. 200 с.
- 16.Ващенко І.В. Особливості сімейних взаємин у сучасних подружніх парах. Наука і освіта. Одеса, 2015. № 3–4. С. 13–17.
- 17.Ващенко І.В. Психологічні аспекти дослідження сімейних конфліктів. Вісник ХДПУ ім. Г.С.Сковороди. Серія: Психологія. Харків: ХДПУ, 2004. Вип. 13. Ч.1. С. 5157.
- 18.Ващенко І.В., Кондрацька, Л.В. Фактори, що сприяють виникненню сімейних конфліктів. Проблеми сучасної психології, 2011, (12), 142 – 158.
- 19.Волошок О. В. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 3. 2019. С. 122-128.
- 20.Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі : діагностика та практика вирішення : навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 91 с.
- 21.Гендерна парадигма освітнього простору. За заг. ред. Дороніної Т. О. ВЦ КГПІ ДВНЗ «КНУ». Вип. 1. Кривий Ріг, 2015. 150 с.

- 22.Головнева І. В. Психологія сімейних відносин : [навч. посіб. для студ. виш] / Ірина Володимирівна Головнева. – Харків : Вид-во НУА, 2003. – 76 с.
- 23.Давидюк Н.О. Образ „Я” як регулятор подружніх взаємин: Дис. ..канд. психол. наук: 19.00.07 / Давидюк Наталія Олександрівна. – К., 2006 – 210с.
- 24.Захарченко В.Г. Подружні конфлікти та стратегії їх розв’язання в молодих сім’ях. Український соціум. 2004. № 3. С. 48-55.
- 25.Зозуль Т. В.. Психологічні чинники конфліктів у молодій сім’ї. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія, 2016. № (47), С. 58 – 65.
- 26.Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 5. С. 1-12.
- 27.Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім’ї: навч. посіб: у 3 кн. Київ: Главник, 2006. Кн. 1. 128 с.
- 28.Кенней А.М., Литвинова Т., Карбовська Н. Посібник для тренерів з проведення просвітницьких занять щодо питань репродуктивного здоров’я і планування сім’ї. Київ, 2009.
- 29.Ковальова Л. Психологічні аспекти подружніх конфліктів. матеріали студентської наукової конференції, присвяченої 170-річчю з дня народження Ю. Федьковича, м. Чернівці, 12-13 травня. Чернівці. 2017. С. 144.
- 30.Корольчук М. С. Психологія сімейних взаємин: навч. посібник. /М. С. Корольчук, П. П. Криворучко, В. І., Осьодло та ін.-М. МПСИ, 2009.- 384 с.
- 31.Котлова Л. О. Проблема конфліктності в молодій сім’ї в період первинної адаптації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 391-396

32. Котлова Л. О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні 73 науки». 2019. Випуск 1. С. 223–228.
33. Котлова Л.О. Сімейні труднощі на різних етапах життєвого циклу сім'ї. Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Prague. 2014. Vol. 2. P. 176-182.
34. Кравченко А. В. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 253-258.
35. Кругла Т.О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. Медсестринство. Київ, 2017. Ч. 4. С. 71–74.
36. Курдибаха О. М. Психологічні особливості гендерної соціалізації підлітків в умовах позашкільних навчальних закладів : дис. канд. психол. наук. Київ, 2017. 244 с.
37. Курляк І. Деякі аспекти виникнення сімейних конфліктів. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2009. № 3. С. 145-154.
38. Ледер М. Фільм За статевою ознакою URL: <http://oaji.net/articles/2017/1560-1513322851> (дата звернення: 15.09.2024).
39. Лисенко Л. М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. Теорія і практика сучасної психології. 2018, № 5. С. 73-77.
40. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту : теорія та сучасна практика : навчальний посібник. Київ, 2006. 416 с.
41. Магдисюк Л. І., Мельник А. П. Психологія життєвих криз та кризове консультування: навч.метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 100 с.
42. Москалик Г. Ф., Булах М. О. Гендерні конфлікти студентів. URL: <http://oaji.net/articles/2017/1560-1513322851.pdf> (дата звернення: 29.07.2024).

- 43.Мягер В. К., Мішина Т. М. Сімейна психотерапія: керівництво з психотерапії. Л. : Медицина, 2000.
- 44.Омельченко Л.М. Подружній конфлікт у молодій сім'ї. Київ. Науковий світ. 2017. 49 с.
- 45.Онищенко Г.І. Рольова взаємодія в молодій сім'ї. Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць / Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, за ред. Максименка С.Д. том 5, частина 7. Київ : 2003. 191-197 с.
- 46.Павлюк М. М. Архипенко Н. Особливості подружніх конфліктів та їх наслідки. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. Т. XI, вип. 18. С. 209–226.
- 47.Пелехата Т. В. Конструктивні стратегії поведінки у вирішенні сімейних конфліктів. Науково-практична конференція "Особистість у просторі проблем ХХІ століття" : програма і матеріали, 10 березня 2022 року Київ, Україна / наук. керівник Чернобровкін В. М. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія". - Київ : [Дірект Лайн], 2022. С. 102-105.
- 48.Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2007. С. 99-100.
- 49.Пірен М., Ясенова А. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві:стан та проблеми. Український науковий журнал. №4. 2011.
- 50.Попович Т. О. Гендерний аспект вибору молодими людьми стратегій вирішення сімейних конфліктів. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2012. Т. 8. Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 8. С. 99-115.
- 51.Профілактики та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців : методичний посібник. – К: НДЦ ГПЗС України, 2023. 115 с.
- 52.Родіна Н. В. Гендерний конфлікт у структурі копінгу особистості. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 2. С. 18-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_2_6 (дата звернення: 29.07.2024).

- 53.Руденок А. І. Теоретичні аспекти проблеми запобігання та подолання сімейних конфліктів. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2011. Т. XIII, ч. 3. С. 358-364.
- 54.Русинка І. І. Конфліктологія : Психологія технології запобігання і управління конфліктами : навчальний посібник. Київ, 2007. 332 с.
- 55.Сердюк Л.З. Динаміка особистісних рис у перші роки подружнього життя: Дис. ...канд. псих. наук: 19.00.01 / Сердюк Людмила Захарівна. – К. 2000. – 169 с.
- 56.Сингаївська І. В., Лукаш Ю. С. Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. Вчені записки Університету «КРОК», 2021. №1 (61) (Березень 2, 2021), С. 251-257. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/397> (дата звернення: 29.07.2024).
- 57.Синишина В. Психологічні чинники виникнення конфліктів у молодій сім'ї. Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору, 2022. №89((II) 1), С. 242-254. URL: <https://doi.org/10.38014/osvita.2022.89.22> (дата звернення: 29.07.2024).
- 58.Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ, 2007. 384 с.
- 59.Ткалич М. Г. Гендерна психологія : навчально-методичний посібник для студентів 3 курсу факультету соціальної педагогіки та психології спеціальності «Психологія». Запоріжжя, 2007. 76 с.
- 60.Ткачук Т.А., Іщенко А.С. Психологічні особливості взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях. Молодий вчений. 2017. № 5 (45). С. 227–230.
- 61.Турбан В.В. Сімейний конфлікт як предмет дослідження у практичній психології. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. Київ : Видавництво ХНПУ, 2015. Т. 10 Вип. 28. С. 444–453.
- 62.Федоренко Р. П. Практикум з психологічного консультування: навчально-методичний посібник. Луцьк: «Вежа», 2005. 105 с.

63. Федоренко Р. П. Психологія молодшої сім'ї і сімейна криза: Моногр.– Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007.– 168 с.
64. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї [Текст] : навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 364 с.
65. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Коширець В. В. Психологічне консультування: зміст, прийоми, технології. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 368 с.
66. Франчук Ю. В. Особливості психопрофілактичної роботи з молодими сім'ями офіцерів прикордонників під час соціально-психологічної адаптації. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні та психологічні науки. 2014. № 2. С. 364-370.
67. Фурман А. В., Надвинична Т. Л. Основи гендерної рівності: навч. посібн. – Тернопіль: Економічна думка, 2016. 168 с.
68. Хомовиченко О., Власенко І. Психологічні особливості поведінки в сімейному конфлікті подружжя середнього віку. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка., 2019. № (31), С. 59–65. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/248> (дата звернення: 29.07.2024).
69. Шевчишена О.В. Психологічні чинники виникнення та профілактика конфліктів у молодій сім'ї: Дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Шевчишена Оксана Володимирівна. – Київ, 2009. 289 с.
70. Шуман С. Г., Шуман В. П. Конфлікти молодшої сім'ї: причини та шляхи подолання. 2017. 80 с.
71. Baucorn D.H., Shoham. Empirically supported couple and family interventions for marital distress and adult mental health problems// Journal of Consulting and Clinical Psychology, 2018. P. 53-88.
72. Bem S. The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality. Yale University Press, 1993, 256 p.

73. Bern, Sh. (2007), Gender Psychology, Prime-EVROZNAK Publishing, St. Petersburg, 320 p.
74. Bradbury T.N., Rogge, R., & Lawrence, E. Reconsidering the role of conflict in marriage. NJ. Erlbaum. 2017. P. 44–65
75. Christlieb, B. (2016). The Development of Sexual Attitudes in the Family of Origin and Sexual Satisfaction Later in Life. University of Nevada. – URL: <https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3655&context=thesesdissertations> (дата звернення: 29.07.2024).
76. Fincham F.D., Beach S.R. Marital conflict: Implications for working with couples. 2019. P. 47–77.
77. Gottman J.M. The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: Journal of Consulting and Clinical Psychology. 2018. P. 6-15.
78. Klein D.M. The attitudes and activities of contemporary family theorists of Comparative Family Studies. 2017. № 1. P. 45.
79. Kostecka M. Piotrowska A. Piotrowski A. Terapia rodzinna. Terapia grupowa w psychiatrii / Pod red. H. Wardaszko- Tyskowskiej. Warszawa: 2017. P. 288.
80. Martin P.A. Treatment of marital disharmony by collaborative therapy The psychotherapies of marital disharmony. New York. 2017. P. 245.
81. Matud M. P. Gender Differences in Stress and Coping Styles. Personality and Individual Differences, 2004, 37 (7), p. 1401–1415, URL: doi: 10.1016/j.paid.2004.01.010 (дата звернення: 29.07.2024).
82. Psychologia: Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej. Gdańsk. 2018. 468 s.

Анкета (авторська розробка)

Шановний учаснику анкетування, просимо Вас відповісти на запитання наведені в анкеті.

Стать:

- Чоловік
- Жінка

Вік:

- 18-24 р.,
- 25-35 р.,
- 36-49 р.,
- 50-60 р.,
- старше 60 р.

1. Чи часто у Вашій сім'ї виникають конфліктні ситуації?

- а) часто;
- б) рідко.

2. Чи пов'язані Ваші сімейні конфлікти з гендерною нерівністю?

- а) постійно;
- б) іноді;
- в) в нашій сім'ї не має гендерної нерівності.

3. Як ви вирішуєте сімейні конфлікти?

- а) самотужки;
- б) іноді залучаємо спеціалістів для вирішення сімейних конфліктів;
- в) постійно залучаємо спеціалістів для вирішення сімейних конфліктів;
- г) іноді залучаємо родичів/друзів для вирішення сімейних конфліктів;
- д) постійно залучаємо родичів/друзів для вирішення сімейних конфліктів;
- е) не вирішуємо взагалі сімейні конфлікти.

4. Чи присутнє в Вашій сім'ї насильство?

- а) так;

б) ні.

5. Якщо ви відповіли на попереднє запитання «Так», яке насильство присутнє в Вашій сім'ї?

а) психологічне;

б) фізичне.

6. Психологічне чи фізичне насильство чиниться по відношенню....?

а) до Вас;

б) до дитини/дітей.

7. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням «Самореалізація жінки відбувається лише в сім'ї»?

а) так;

б) ні;

в) важко відповісти.

8. Хто з подружжя, на Вашу думку, повинен повністю матеріально забезпечувати власну сім'ю?

а) тільки чоловік;

б) тільки жінка;

в) більшою мірою чоловік;

г) більшою мірою жінка;

д) чоловік і жінка однаково;

е) важко відповісти.

9. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням «Місце жінки на кухні»?

а) так;

б) ні;

в) частково;

г) важко відповісти.

10. Хто з подружжя повинен займатися вихованням сина в сім'ї?

а) тільки чоловік;

б) тільки жінка;

в) більшою мірою чоловік;

- г) більшою мірою жінка;
- д) чоловік і жінка однаково;
- е) важко відповісти.

11. Хто з подружжя повинен займатися вихованням доньки в сім'ї?

- а) тільки чоловік;
- б) тільки жінка;
- в) більшою мірою чоловік;
- г) більшою мірою жінка;
- д) чоловік і жінка однаково;
- е) важко відповісти.

12. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням «Чоловіки полігамні, жінки моногамні»?

- а) так;
- б) ні;
- в) частково;
- г) важко відповісти.

13. Чи змогли б ви пробачити невірність чоловіку/дружині?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

14. Які з перелічених побутових обов'язків, на Вашу думку, має виконувати тільки жінка?

- а) закупівля продуктів;
- б) приготування їжі;
- в) миття посуду;
- г) прибирання в будинку/квартирі;
- д) жоден з перелічених обов'язків не є суто жіночим.

15. Чи вважаєте Ви, що кар'єрний ріст жінки може негативно вплинути на сім'ю?

- а) так;

б) ні;

в) важко відповісти.

16. Якщо була б можливість постійно бути вдома та займатися хатніми справами? Чи відмовились би Ви від роботи?

а) так;

б) ні;

в) важко відповісти.

Дякуємо за увагу!

Методика «Маскулінність-фемінність» (С. Бем)

Інструкція: оцініть наявність (або відсутність) у себе названих нижче якостей. Можна відповідати тільки «Та чи ні».

- 1) Віра в себе.
- 2) Уміння поступатися.
- 3) Здатність допомогти.
- 4) Схильність захищати свої погляди.
- 5) Життєрадісність.
- 6) Похмурість.
- 7) Незалежність.
- 8) Соромливість.
- 9) Сумлінність.
- 10) Атлетичність.
- 11) Ніжність.
- 12) Театральність.
- 13) Напористість.
- 14) Слабкість на лестоці.
- 15) Удачливість.
- 16) Сильна особа.
- 17) Відданість.
- 18) Непередбачуваність.
- 19) Сила.
- 20) Жіночність.
- 21) Надійність.
- 22) Аналітична.
- 23) Уміння співчувати.

- 24)Ревнивість.
- 25)Здібність до лідерства.
- 26)Турбота про людей.
- 27)Прямота, правдивість.
- 28)Схильність до ризику.
- 29)Розуміння інших.
- 30)Скритність.
- 31)Швидкість в ухваленні рішень.
- 32)Співчуття.
- 33)Щирість.
- 34)Самодостатність (погане тільки на себе).
- 35)Здатність утішити.
- 36)Пихатість.
- 37)Владність.
- 38)Тихий голос.
- 39)Привабливість.
- 40)Мужність.
- 41)Теплота, щирість.
- 42)Урочистість, важливість.
- 43)Власна позиція.
- 44)М'якість.
- 45)Уміння дружити.
- 46)Агресивність.
- 47)Довірливість.
- 48)Малорезультативність.
- 49)Схильність вести за собою.
- 50)Інфантильність.
- 51)Адаптивність.
- 52)Індивідуалізм.
- 53)Нелюбов лайок.

- 54) Несистематичність.
- 55) Дух змагання.
- 56) Любов до дітей.
- 57) Тактовність.
- 58) Амбітність, честолобство.
- 59) Спокій.
- 60) Традиційність, схильність умовностям.

Обробка опитувальника С. Бем

Ключ:

Маскулінності (відповідь «так»): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінінності (відповідь «так»): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

За кожен збіг з ключем нараховується 1 бал. Потім визначається показник фемінності (F) і маскулінності (M) відповідно до формули:

$F = (\text{сума балів по фемінінності}): 20$

$M = (\text{сума балів по маскулінності}): 20$

Основний індекс IS визначається як $IS = (F - M) * 2,322$.

Якщо величина індексу полягає в межах від -1 до +1, то робиться висновок про андрогінності. Якщо індекс менший -1, то робиться висновок про маскулінності, якщо індекс більший +1 – про фемінності, у разі, коли індекс більший +2,025 говорять про яскраво вираженою фемінності, а якщо індекс менший - 2,025 говорять про яскраво вираженою маскулінності.

Додаток В

Методика «Спосіб реагування у конфлікті» (К. Томаса)

Інструкція. У кожній із запропонованих пар тверджень треба обрати те, що найбільш типове для Вашої поведінки. Обрану відповідь, що позначена відповідною цифрою та буквою, треба підкреслити або обвести маркером.

1 А Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за вирішення спірних питань.

1В Чим обговорювати те, у чому ми розходимося, я прагну звернути увагу не те, з чим ми обидва погоджуємося.

2А Я намагаюсь знайти компромісне рішення.

2В Я намагаюсь владнати справу з урахуванням інтересів іншого та власних.

3А Звичайно я настійливо прагну досягти свого.

3В Я намагаюсь заспокоїти іншого та головним чином зберегти наші стосунки.

4А Я намагаюсь знайти компромісне рішення.

4В Іноді я жертвую власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5А Вирішуючи спірну ситуацію, я весь час намагаюсь знайти підтримку в іншого.

5В Я намагаюсь зробити все, щоб уникнути марного напруження.

6А Я намагаюсь уникати виникнення неприємностей для себе.

6В Я намагаюсь досягти свого.

7А Я намагаюсь відкласти вирішення спірного питання, щоб з часом вирішити його остаточно.

7В Я вважаю можливим поступитися чимось, щоб досягти свого.

8А Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.

8В Я насамперед намагаюсь чітко визначити, у чому полягають усі наявні інтереси та питання.

9А Гадаю, що не завжди треба хвилюватися через розбіжності, що виникають.

9В Я докладую зусиль, щоб досягти свого.

10А Я твердо прагну досягти свого.

10В Я намагаюсь знайти компромісне рішення.

11А Насамперед я намагаюсь чітко визначити, у чому полягають усі інтереси та питання, що з'ясовуються.

11В Я намагаюсь заспокоїти іншого та головним чином зберегти наші стосунки.

12А Часто я уникаю позиції, яка може викликати спір.

12В Я надаю можливість іншому в чомусь залишитися з власною думкою, якщо він іде мені назустріч.

13А Я пропоную середню позицію.

13В Я наполягаю, щоб було зроблено так, як я вважаю.

14А Я повідомляю іншому власну точку зору та запитую його думку.

14В Я намагаюсь показати іншому логіку та переваги власних поглядів.

15А Я намагаюсь заспокоїти іншого та головним чином зберегти наші стосунки.

15В Я намагаюсь зробити все необхідне, щоб уникнути напруження.

16А Я намагаюсь не зачіпати почуттів іншого.

16В Я намагаюсь переконати іншого в перевагах власної позиції.

17А Звичайно я наполегливо намагаюсь досягти свого.

17В Я намагаюсь зробити все, щоб уникнути марного напруження.

18А Якщо це зробить іншого щасливим, я надам йому таку можливість.

18В Я надаю можливість іншому в чомусь наполягти на своєму, якщо він іде мені назустріч.

19А Насамперед я намагаюсь чітко визначити те, у чому полягають усі інтереси та питання, що з'ясовуються.

19В Я намагаюсь відтермінувати вирішення спірного питання, щоб з часом вирішити його остаточно.

20А Я намагаюсь негайно подолати наші розбіжності.

20В Я намагаюсь знайти найкраще поєднання вигод і втрат для нас обох.

21А Ведучи переговори, я намагаюсь бути уважним до бажань іншого.

21В Я завжди схиляюсь до прямого обговорення проблеми.

22А Я намагаюсь знайти позицію, яка знаходиться посередині між моєю та точкою зору іншої людини.

22В Я відстоюю власні бажання.

- 23А Як правило, я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
- 23В Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за вирішення спірних питань.
- 24А Якщо позиція іншого здається йому важливою, я піду назустріч його бажанням.
- 24В Я намагаюсь переконати іншого знайти компроміс.
- 25А Я намагаюсь показати іншому логіку та переваги власних поглядів.
- 25В Ведучи переговори, я намагаюсь бути уважним до бажань іншого.
- 26А Я пропоную середню позицію.
- 26В Як правило, я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
- 27А Часто я уникаю займати позицію, що може викликати спір.
- 27В Якщо це зробить іншого щасливим, я надам йому можливість наполягти на своєму.
- 28А Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.
- 28В Вирішуючи ситуацію, я зазвичай намагаюсь знайти підтримку в іншого.
- 29А Я пропоную середню позицію.
- 29В Гадаю, що не завжди треба хвилюватися через розбіжності, що виникають.
- 30А Я намагаюсь не зачіпати почуттів іншого.
- 30В Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми разом з іншою зацікавленою людиною могли досягти успіху.

Ключ

1. Суперництво: 3 А, 6 В, 8 А, 9 В, 10 А, 13 В, 14 В, 16 В, 17 А, 22 В, 25 А, 28 А.
2. Співробітництво: 2 В, 5 А, 8 В, 11 А, 14 А, 19 А, 20 А, 21 В, 23 В, 26 В, 28 В, 30 В.
3. Компроміс: 2 А, 4 А, 7 В, 10 В, 12 В, 13 А, 18 В, 22 А, 23 А, 24 В, 26 А, 29 А.
4. Уникання: 1 А, 5 В, 6 А, 7 А, 9 А, 12 А, 15 В, 17 В, 19 В, 20 В, 27 А, 29 В.

5. Пристосування: 1 В, 3В, 4 В, 11 В, 15 А, 16 А, 18 А, 21 А, 24 А, 25 В, 27 В, 30 А.

Інтерпретація результатів

У ключі кожна відповідь А або В надає уявлення про кількісне вираження суперництва, співробітництва, компромісу, уникання та пристосування. Якщо відповідь збігається із зазначеною в ключі, їй надається значення «1», якщо не збігається, надається значення «0». Кількість балів, що набрані респондентом за кожною шкалою, надає уявлення про наявність у нього тенденції до проявів відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях.

Додаток Г

Методика діагностики міжособистісних відносин (Т. Лірі)

Інструкція: Вам пропонується список характеристик. Слід уважно прочитати кожную і вирішити, чи відповідає вона вашому уявленню про себе. Якщо відповідає, то позначте її у протоколі хрестиком, якщо не відповідає – нічого не ставте. Якщо немає повної впевненості, хрестик не ставте. Намагайтеся бути щирими.

1. Інші думають про нього прихильно
2. Справляє враження на оточуючих
3. Вміє розпоряджатися, наказувати
4. Уміє наполягати на своєму

5. Володіє почуттям гідності
6. Незалежний
7. Здатний сам подбати про себе
8. Може проявляти байдужість
9. Здатний бути суворим
10. Суворий, але справедливий
11. Може бути щирим
12. Критичний до інших
13. Любить поплакатися
14. Часто сумний
15. Здатний проявляти недовіру
16. Часто розчаровується
17. Здатний бути критичним до себе
18. Здатний визнати свою неправоту
19. Охоче підкоряється
20. Поступливий
21. Вдячний
22. Захоплюється, схильний до наслідування
23. Поважний
24. Шукає схвалення
25. Здатний до співпраці, взаємодопомоги
26. Прагне ужитися з іншими
27. Приязний, доброзичливий
28. Уважний, ласкавий
29. Делікатний
30. Підбадьорюючий
31. Чуйний на заклики про допомогу
32. Безкорисливий
33. Здатний викликати захоплення
34. Користується в інших повагою

35. Володіє талантом керівника
36. Любить відповідальність
37. Впевнений в собі
38. Самовпевнений, напористий
39. Діловий, практичний
40. Любить змагатися
41. Стійкий, наполегливий, де треба
42. Невблаганний, але неупереджений
43. Дратівливий
44. Відкритий, прямолінійний
45. Не терпить, щоб ним командували
46. Скептичний
47. На нього важко справити враження
48. Образливий
49. Легко бентежиться
50. Невпевнений у собі
51. Поступливий
52. Скромний
53. Часто вдається до допомоги інших
54. Дуже шанує авторитети
55. Охоче приймає поради
56. Довірливий і прагне радувати інших
57. Завжди люб'язний
58. Дорожить думкою оточуючих
59. Товариський
60. Добросердечний
61. Добрий, вселяє впевненість
62. Ніжний, м'якосердий
63. Любить піклуватися про інших
64. Безкорисливий, щедрий

65. Любить давати поради
66. Справляє враження поважної людини
67. Наказовий
68. Владний
69. Хвалькуватий
70. Гордовитий і самовдоволений
71. Думає тільки про себе
72. Хитрий, розважливий
73. Нетерпимий до помилок інших
74. Корисливий
75. Відвертий
76. Часто недружелюбний
77. Озлоблений
78. Скаржник
79. Ревнивий
80. Довго пам'ятає свої образи
81. Самобічний
82. Сором'язливий
83. Безініціативний
84. Лагідний
85. Залежний, несамотійний
86. Любить підкорятися
87. Надає іншим приймати рішення
88. Легко потрапляє в халепу
89. Легко піддається впливу друзів
90. Готовий довіритися будь-кому
91. Схильний призначати до всіх без розбору
92. Всім симпатизує
93. Прощає всіх
94. Переповнений надмірним співчуттям

95. Великодушний, терпимий до недоліків
96. Прагне протегувати
97. Прагне до успіху
98. Чекає захоплення від кожного
99. Розпоряджається іншими
100. Деспотичний
101. Сноб, судить про людей лише за рангом і достатку
102. Марнославний
103. Егоїстичний
104. Холодний, черствий
105. Уїдлиний, глузливий
106. Злий, жорстокий
107. Часто гнівливий
108. Байдужий
109. Злопам'ятний
110. Проїнятий духом протиріччя
111. Впертий
112. Недовірливий, підозрілий
113. Боязкий
114. Сором'язливий
115. Відрізняється надмірною готовністю підкорятися
116. М'якотілий
117. Майже ніколи нікому не заперечує
118. Нав'язливий
119. Любить, щоб його опікали
120. Надмірно довірливий
121. Прагне знайти розташування кожного
122. З усіма погоджується
123. Завжди доброзичливий
124. Любить всіх

- 125. Дуже поблажливий до оточуючих
- 126. Намагається утішити кожного
- 127. Піклується про інших на шкоду собі
- 128. Псує людей надмірною добротою

Обробка результатів

- 1. Авторитарний: 1 - 4, 33 - 36, 65 - 68, 97 - 100.
- 2. Егоїстичний: 5 - 8, 37 - 40, 69 - 72, 101 - 104.
- 3. Агресивний: 9 - 12, 41 - 44, 73 - 76, 105 - 108.
- 4. Підозрілий: 13 - 16, 45 - 48, 77 - 80, 109 - 112.
- 5. Підпорядковується: 17 - 20, 49 - 52, 81 - 84, 113 - 116.
- 6. Залежний: 21 - 24, 53 - 56, 85 - 88, 117 - 120.
- 7. Доброзичливий: 25 - 28, 57 - 60, 89 - 92, 121 - 124.
- 8. Альтруїстичний: 29 - 32, 61 - 64, 93 - 96, 125 - 128.